

Kaunokirjallisuuden yhteiskunnallisia ulottuvuuksia;

Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielessä.

Sari-Minna Havimäki

Pro gradu- tutkielma

Sosiologia

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Huhtikuu 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos	Laitos – Department Sosiologia
Tekijä – Author Sari-Minna Havimäki	
Työn nimi – Title Kaunokirjallisuuden yhteiskunnallisia ulottuvuuksia; Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielessä.	
Oppiaine – Subject Sosiologia	Työn laji – Level Pro gradu- tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 73
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimukseni käsittelee kaunokirjallisten teosten analyysia, jonka sosiologinen luonne syntyy analyysissa, jonka teoreettisena viitekehyksenä on kulttuurikonstruktioismi. Metodina käytän diskurssianalyysia, jonka käyttöä perustelen kommentoimalla traditionaalista kaunokirjallisuuden tutkimusta. Tulkintarepertuaareja rakennan aineistosta, joka koostuu kolmesta 1990-luvun lopun mieskirjoittajan teoksesta, jotka ovat julkaistu aikana jolloin miestutkimuksessa oli vahva murroskausi suomalaisessa yhteiskunnassa, kulttuurisessa diskurssissa. Näitä samanhenkisiä teoksia; Petri Tammisen Miehen ikävää (1997), Hannu Salakan Valveunivaeltajaa (1999) ja Hannu Raittilan Miesvahvuutta (1999) analysoin hegemonisen maskuliinisuuden rakenteet kontekstina. Rakennan aineistosta tulkintarepertuaareja, joiden kehykset olen rajannut kaipuuseen, siihen miten miesten halua muutokseen kuvataan; haluna pois hegemonisen maskuliinisuuden tavoista rakentaa miestä. Näissä teoksissa vahvana teemana on mies. Nämä sanoista rakennetut miehen kuvaamisen diskurssit tietysti heijastavat yhteiskuntaa, jossa ne ovat syntyneet, mutta pyrin myös osoittamaan, että niillä on sosiaalista todellisuutta rakentava vaikutuksensa, jopa pyrkimys siihen. Tällä tavoin pyrin nostamaan kaunokirjallisuutta esiin kulttuuriin diskursseihin osallistuvana yhteiskunnan osana; jolloin sitä ei nähtäisi vain perifeerisenä taiteen muotona.</p>	
Asiasanat – Keywords Diskurssi, hegemonia, kulttuurikonstruktioismi, maskuliinisuus, mies.	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KAUNOKIRJALLISTEN TEOSTEN TULKINNASTA	7
2.1 Perinteisen tutkimuksen tapoja	8
2.2 Tekstin kokonaisuus paloina	14
2.3 Hermeneuttinen kehä; noidankehä?	15
2.4 Vallankäyttö	15
2.4.1 Poliittisuus kirjallisuuden tutkimuksessa	15
2.4.2 Kaunokirjallisuuden valta	16
2.4.3 Kirjallisuuden käyttöarvo	17
2.4.4 Piiloinen vallankäyttö	18
2.4.5 Teksti ja sosiaaliset suhteet	19
3 DISKURSSI	20
3.1 Mitä diskurssit ovat	20
3.2 Diskurssianalyysi	20
3.2.1 Kriittinen diskurssianalyysi	20
3.2.2 Tekstien ulkoiset suhteet	21
3.2.3 Kieli todellisuuden rakennusaineena	22
3.2.4 Kielenkäyttö ideologisina valintoina	23
3.3 Merkityssystemi	24
3.3.1 Merkitysten synty	24
3.3.2 Kommunikointi diskurssissa	25
3.3.3 Valtaa pitävät merkityssystemit	26
3.4 Kommunikaation merkitys sosiaalisessa elämässä	27
3.5 Mitä diskursseista pyritään löytämään	28

3.5.1 Mistä diskurssit on rakennettu?	28
3.5.2 Kantavat diskurssit	29
3.6 Ideologia ja diskurssi	30
3.6.1 Diskurssien ideologiset seuraukset	30
3.6.2 Lukijan ideologian vaikutus	30
3.7 Kontekstin vaikutus	31
3.8 Vallankäytön kaksisuuntaisuus	33
4 KONSTRUKTIONISMI	34
4.1 Konstruktioismin käytännöt	34
4.2 Ulkoinen ja sisäinen puhe - kertomus ja sisäinen tarina	35
4.3 Kulttuurikonstruktioisimia	37
5 MIKÄ ON MIES?	39
5.1 Mistä mies on rakennettu?	39
5.2 Millaisen miehen löysin?	42
6 KIRJALLISUUDEN MIESKUVIA	46
6.1 Miehen ikävä	46
6.1.1 Miehen ikävä teoksen nimen pohdintaa	46
6.1.2 Teemana miehen etsintä	46
6.1.3 Irtiotto-repertuaari	47
6.1.4 Tunne-repertuaari	49
6.1.5 Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja- repertuaari	51
6.2 Valveunivaeltaja	53

6.2.1 Unikuvausten viittaukset tulkintaan	53
6.2.2 Mies matkalla irtiottoon	54
6.2.3 Irtiotto-repertuaari Valveunivaeltajassa	56
6.4 Miesvahvuus	57
6.4.1 Tarina suomalaisesta miehestä	57
6.4.2 Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja- repertuaari	58
6.4.3 Ohjauspolku	59
6.4.4 Kotia päin	60
8 MIES ON SANKARI	64
8.1 Sankari on mies	64
8.2 Mies ja maskuliinisuus toistensa rakennusaineina	64
8.3 Myytti	65
8.3.1 Myyttistä?	65
8.3.2 Myyttinen maskuliinisuus	67
9 YHTEENVETO; Pojasta mieheksi	69
10 LÄHTEET	72

1 JOHDANTO

Millainen metodi sopisi tutkimukseeni mieskuvasta 1990-luvun lopun suomalaisessa mieskirjallisuudessa? Pohdinnan lähtökohtana pidän oletusta, että tekstit on aina tehty jotain tarkoitusta varten. Mihin tarkoitukseen nämä kaunokirjalliset tekstit on tehty?

Se, miten mikäkin teoksesta nouseva ajatus muokkaa kunkin lukijan todellisuutta on aina sidoksissa teoksen merkitykseen (meaning); sen tarkoitukseen rekonstruoida todellisuutta. Merkitys on se, jonka kirjoittaja on teokselle antanut. Se määrittää raamit lukijan merkitsevyyden annolle. Aineistosta voi rakentaa monenlaisia merkitsevyyksiä, koska teos on aina kontekstisidonnainen. Mikä on näiden kaunokirjallisten teosten merkitsevyys kulttuurisissa diskursseissa? Tarkoitukseni on tutkia sitä miten miestä kuvataan kolmen 1990-luvun lopun mieskirjailijan teoksessa. Teoreettisena viitekehyksenäni on kulttuurikonstruktioismi. Aineistonani olevat teokset ovat Petri Tammisen *Miehen ikävä*(1997), Hannu Salakan *Valveunivaeltaja*(1999) ja Hannu Raittilan *Miesvahvuus* (1999.) Tulkintarepertuaareja rakentaessani peilaan miehen esitystapaa perinteisen hegemonisen diskurssin tapaan rakentaa miestä. Silloin joudun tietenkin pohtimaan sitä, että mitä on perinteinen hegemoninen maskuliinisuus, miten hegemoninen asema saavutetaan ja onko hegemoninen maskuliinisuus myytti? Millaisia miehiä teoksista löysin ja miten nämä mieskuvat mahtuvat perinteisen maskuliinisuuden raameihin? Rajaan tulkintarepertuaarien rakentamisen miehen etsinnäksi nimittämiini viitekehyksiin. Eli rakennan tulkintarepertuaareja diskursseista, joissa kuvataan tapaa olla mies.

Karkeasti jaotellen kielen käyttöä on mahdollista analysoida kahdesta vaihtoehdoisesta näkökulmasta: todellisuuden kuvana tai sosiaalisen todellisuuden rakentamisena. Itse tukeudun kulttuurikonstruktioistiseen ajatteluun. Miksi tulisi olla kiinnostunut kaunokirjallisten teosten tulkinnasta? Tulisiko kaunokirjallisia teoksia tarkastella vain taiteena, todellisuuden kuvana vai osallistumisena yhteiskunnalliseen keskusteluun; sosiaalisen todellisuuden rakentajina? Metodini käytän diskurssianalyysia, jota peilaan traditionaaliin kirjallisuuden tutkimuksen tapoihin fenomenologiaan ja hermeneutiikkaan. Tekstit ovat kannanottoja miehisyteen, ja koska kannanotto on poliittista, niin diskurssianalyysi on käyttökelpoinen tähän tutkimukseeni.

2 KAUNOKIRJALLISTEN TEOSTEN TULKINNASTA

Tutkimuksessani lähtökohtana on ajatus, että kaunokirjalliset teokset ovat olennainen osa sosiaalista todellisuutta. Niiden avulla tuodaan esiin yhteiskunnallisia rakenteita, sekä luodaan niitä. Perinteisessä kaunokirjallisuuden tutkimuksessa vallalla on ajatus, että teoksia tulisi tulkita lähinnä omaa elämäänsä elävinä objekteina, eikä sosiaalista todellisuutta muokkaavina subjekteina, joina minä ne lähinnä näen. Otan esimerkeiksi tästä konstruktionistiseen diskurssiin osallistuvista kolme kaunokirjallista teosta, jotka ottavat selkeästi kantaa oman aikansa yhteiskunnalliseen diskurssiin.

Teokset on kirjoitettu aikana, jolloin mieskuvan yhteiskunnallisessa diskurssissa oli selkeä murroskausi. Kaikissa näissä kolmessa mieskirjoittajan teoksessa tulee esiin etsintä. Niissä etsitään aikalais-tapaa olla mies. Mieskirjoittajalla en tarkoita tässä biologista sukupuolta, vaan kirjoittajia, jotka kirjoittavat miehistä. Heidän teoksissaan itse teemana on mies tai tapoja olla mies. Ja koska mielestäni sukupuoli rakennetaan kielessä, ovat teoksiin rakennetut mieskuvat hedelmällisiä tutkimuskohteita. Näistä teoksista huokuu myös vahvasti se, että yhteiskunnallisissa diskursseissa miesten oletetaan olevan tietynlaisia. Näen kaunokirjalliset teokset yhtäläillä sosiaalisen todellisuuden kuvaamisena kuin rakentamisena. Näissä teoksissa miestä rakennetaan ulkopuoliseksi, jos perinteinen hegemoninen maskuliinisuus on se normi, josta lähtien miestä tarkastellaan. Käyttäessäni myöhemmin sanaa kirjallisuus, niin tarkoitan sillä tämän tutkimuksen kontekstissa nimenomaan kaunokirjallisuutta.

Rakennan aineistostani tulkintarepertuaareja, joita peilaan hegemonisen maskuliinisuuden kontekstiin. Metodiani on siis diskurssianalyysi, mutta analyysiini sotkeutuu myös hermeneuttisia piirteitä, koska en tulkitsijana voi sulkea omia ideologioitani tulkintani ulkopuolelle, koska ne ovat olennainen osa kulttuurista ja yhteiskunnallista kontekstia, joita vasten sosiaalisten käytäntöjen ymmärryksen rakentuu. Etsin miestä erojen avulla; eroaako teosten mieskuva raameihin laitetusta mieskuvasta?

Aineistoni on kaunokirjallisuutta, ja sen tarkoituksena on olla esimerkkinä siitä, että myös kaunokirjallisuudella on yhteiskunnallisia ulottuvuuksia; teoksissa pohditaan miestä ja erilaisilla mieskuvaksilla otetaan kantaa kulttuuriseen keskusteluun miehen etsinnästä. Miesten kuvaus tässä aineistossa ei ole vain perinteisen mieskuvan värittämistä, vaan ero on selkeä ja sitä korostetaan sillä, että sisäistekijä piirtää miehen kuvan taustalle, jossa sisäislukija edustaa perinteisen kontekstia. Pohdin miehen roolia ja paikkaa teoksissa yhteiskunnallisesti, mutta tietysti myös sisäistekijän näkökulmasta, joka ilmenee miehen esitystavassa sekä ajatuksissa, joita henkilöhahmot tekevät tosiksi. Kuvaukseni ei kerro mitään siitä onko mies muuttunut, vaan siitä miten mies nähdään suhteessa siihen miten mies on nähty aiemmin. Mies on nähty yhteiskunnan rakentajana tai pikemminkin sen perustana. Entä jos mies ei ole lähelläkään rakennustyömaata, niin onko hän petturi ja pitäisikö hänet sulkea kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle vai saako hän asua rakentamassaan “talossa”? Rooleilla tarkoitan sukupuoliin liittyviä oletuksia, odotuksia ja käsityksiä, jotka liittyvät sukupuoliin sosiaalisina toimijoina, gendereinä.

2.1 Perinteisen tutkimuksen tapoja

Minusta on tärkeä myös pohtia traditionaalista kirjallisuuden tutkimusta, koska peilaan diskurssianalyysia sitä vasten. Ja koska diskurssianalyysilla on väheksytty maine suhteessa näihin perinteisiin tutkimustapoihin, vaikkakin mielestäni aivan turhaan. Seuraavassa pohdinkin näitä erilaisia käsityksiä kirjallisuuden tutkimuksesta; mitä käyttökelpoisia välineitä niissä mielestäni on ja mitä ongelmia? Ja sitä miksi vaikka fenomenologia ei vastaa mielestäni yhteiskunnalliseen diskurssiin osallistuvan kirjallisuuden tulkinnan tarpeita.

Fenomenologi Edmund Husserl väittää, että objektit ovat tietoisuuden asettamia tai intentioimia. Ja kaikkia realiteetteja on käsiteltävä ikään kuin ne olisivat puhtaita ilmiöitä ja varmuuden saavuttamiseksi on ulkoinen maailma pelkistettävä yksinomaan tietoisuutemme sisällöiksi, koska ilmiön ymmärtäminen puhtaasti merkitsee sitä, että ymmärtää, mikä siinä on olennaista ja muuttumatonta. Fenomenologia on nimenomaan metodologisen idealismin muoto, koska fenomenologit ajattelevat, että asioitten

perimmäisestä olemuksesta voidaan päästä selville puhtaasti havainnoimalla. Heidän mukaansa tulkitsija voi ilmeisesti intuitiivisesti löytää teoksesta sen merkityksen.

Tekstejä tulkitessa täytyy ymmärtää, että tekstin verbaalinen merkitys ei ole sama kuin tekijän intentio, ja tulkitsijana voin nähdä ainoastaan tämän verbaalisen merkityksen ja vain olettaa kaiken muun ja nämä oletukset täytyy perustella muulla tavoin. Kuten pohtimalla sitä, mitä varten nämä tekstit on tehty ja millä tavoin ne osallistuvat tai ottavat kantaa vallalla oleviin diskursseihin.

F.R. Leavisin¹ teorian mukaan poeettinen kieli tavoittelee todellisuuden perimmäistä olemusta ja kielen tietyt muodot ovat intuitiivisesti oikeita, vitaalisia ja luovia. Kuten Husserlin, niin hänenkin mukaansa intuitiivisuus tekee ilmiöistä saatavan tiedon ehdottoman varmaksi. Tämän lisäksi kumpikin on sitä mieltä, että se mitä ilmiöistä käsitetään on uviversaalialia. Heidän ajatuksensa on, että maailma on se, jonka kukin intentoi; tietoisuutta pidetään transsendentaalisena.

Fenomenologinen kirjallisuudentutkimus soveltaa fenomenologista metodia kaunokirjallisiin teoksiin; tällöin kaunokirjallisen teoksen historiallinen konteksti, teoksen tekijä, tuotannon olosuhteet ja lukijakunta jätetään ottamatta huomioon. Tällainen tutkimus ei anna minkään tekstin ulkopuolisen seikan vaikuttaa analyysiin. Itse teksti redusoidaan kirjailijan tietoisuuden puhtaaksi ilmentäjäksi; on viitattava vain kirjailijan tietoisuuden niihin puoliin, jotka tulevat esiin itse teoksessa. Tavallaan näin onkin, mutta ei tulkinnassa voi sulkea pois kontekstia, josta teos on osa. Teoksen tulkintaan pakosti vaikuttaa luenta- ja synty kontekstit; teoksen sisältöä koskevat aikalais-diskurssit vääjäämättä sekoittuvat tulkintaan.

Tyypillisesti fenomenologinen kirjallisuudentutkimus kiinnittää huomiota siihen tapaan, miten kirjailija kokee ajan ja tilan, minän ja muiden väliset suhteet tai havaitsee materiaaliset objektit. Lukuprosessissa yritetään ymmärtää mikä tekstissä on olennaista ja muuttumatonta. Tämän lisäksi ollaan kiinnostuneita kirjailijan tietoisuuden syvärakenteista, jotka voidaan löytää toistuvista teemoista ja kuvakielen kaavoista.

¹ F.R.Leavis, englantilainen kirjallisuus kriitikko.

Fenomenologisessa tutkimuksessa ei anneta minkään tekstin ulkopuolisen seikan vaikuttaa analyysiin, mutta lukijan ennakkokäsitysten vaikutus on ilmeinen; kaikki lukeminen tapahtuu jotain tietoisuutta vasten, joten omista mieltymyksistä puhdistautuminen on mahdotonta, vaikka kuinka puhtaasti pyrkisi löytämään kaikki tulkinnan elementit tekstistä. Fenomenologiassa tutkimusta ei mielletä konstruoimiseksi, teoksen aktiiviseksi tulkinnaksi, joka väistämättä tuo mukaan tutkijan omat intressit ja ennakkoluulot, vaan se on pelkkää tekstin passiivista vastaanottoa, sen mentaalisten olemusten puhdasta uudelleenkirjoittamista. Kieli itsessään sisältää niin paljon sosiaaliseen todellisuuteen liittyviä latauksia, että pelkillä sanavalinnoilla, joilla esimerkiksi kuvataan miestä otetaan osaa teoksen ulkopuolella käytäviin diskursseihin.

Tekstiä voi yrittää ottaa vastaan passiivisesti ja etsiä muuttumattomia asiantiloja, mutta analyysi vaiheessa sitä on sovitettava ja verrattava todellisuuden kontekstiin, jotta ilmiöt olisivat olemassa. Jotta fenomenologisessa tekstin tulkinnassa olisi mieltä, lähtökohtana on oltava usko Husserlin ajatukseen, että ilmiöistä intuitiivisesti saatava tieto on ehdottoman varmaa ja universaalia. Mutta fenomenologinen uskomus täydellisen tiedon saavuttamisesta keräämällä jokainen tutkittavaan joukkoon kuuluva samaan tilaan on mahdottomuus, koska jo ennako-oletus määrittää sen, mitkä valitaan joukkoon kuuluvaksi ja samalla määritellään “täydellisen” tiedon raamit.

Husserl:n oppilaan Martin Heidegger (mm. Martin Heidegger and the question of literature: toward a postmodern literary hermeneutics, ed. William V. Spanos, Bloomington, 1979.) hermeneutiikka on konkreettisempaa. Sana ‘hermeneutiikka’ tarkoittaa tulkittamisen tiedettä. Heideggerin “hermeneuttinen fenomenologia” erotukseksi Husserlin (mm. The Idea of Phenomenology, Mouton & Co., Haag, 1964. Suom. Fenomenologian idea: viisi luentoa, Loki-kirjat, Helsinki, 1995.) transsendentaalisesta fenomenologiasta, joka liikkuu hyvin fiktiivisellä alueella, koska muita kokemuksia on lähes mahdotonta sulkea lukuprosessin ulkopuolelle.

Kaikilla teksteillä on myös poliittinen puolensa; taide ei voi olla olemassa vain itseään varten, sillä on aina merkitys ja merkitsevyyksiä jokaiselle sen vastaanottajalle. Tämä merkityksen historiallisuuden käsittäminen on johtanut Heideggerin irtautumaan Husserlin ajattelujärjestelmästä. Heideggerin mukaan kieli ei ole pelkkä

kommunikaation väline, jonkinlainen toissijainen keino ilmaista ideoita, vaan se on se nimenomainen ulottuvuus, jossa ihmisen elämä liikkuu, se mikä ylipäättään tuottaa maailman.

Myös amerikkalainen hermeneutikko E.D. Hirsch Jr. ajattelee, että teoksen merkitys on lopullisesti määrätty. Hänen mukaansa useat tulkinnat tekstistä ovat mahdollisissa, mutta kaikkien niiden pohjana on oltava merkitys, jonka kirjailija on teokselleen antanut. Hänen ajattelussaan on mielestäni realistista pohjaa. DA:ssa tulkinnassani teoksista ei ole tarkoitus päästä merkityksen tasolle, Hirsch:n mukaan se ei ole mahdollistakaan, koska merkitys on annettu tekstille sen kirjoittamishetkellä ja se on historiallinen ja psykologinen prosessi, eikä tekstin merkitys voi olla lukijalleen koskaan muu kuin pohja löytää merkitsevyyksiä, niitä joita teoksista löytyy tässä kontekstissa ja tulevaisuudessa. Merkitsevyydet muuttuvat historian myötä, mutta tekijän teokselleen antama merkitys pysyy.

Käsitystemme historiallis-kulttuurisuus on yksi sosiaalikonstruktionisteja² yhdistävistä piirteistä. Muita ovat kriittisyys itsestäänselvyyksiä kohtaan, tiedon syntyminen sosiaalisissa prosesseissa ja tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteenkuuluminen. Kieli ymmärretään suhteelliseksi, käyttäjistään riippuvaiseksi, tilannesidonnaiseksi, seurauksia tuottavaksi ja sosiaalisen elämämme kannalta merkitykselliseksi tekijäksi. Kielellä on keskeinen merkitys sosiaalisen todellisuuden ja ihmisen itseymmärryksen muotoutumisessa. Kielelliseen käänteeseen johtanut ajatus oli, että kieli ei ainoastaan heijasta, vaan myös luo sosiaalista todellisuutta. Olen päätenyt täysin samantyyppisiin ajatuksiin tutkiessani miehen esiintymistä kaunokirjallisissa teksteissä; ja uskon vahvasti, että sukupuoli on vain kielessä rakennettu konstruktio, eikä mikään “korkeamman tahon” julkilausuma.

2

Sosiaalinen konstruktionismi; karkeasti tiivistäen se on tutkimuksellinen viitekehys, jonka mukaan sosiaalinen todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen konstruktionismi liittyy keskeisesti 1960-70-luvuilla tapahtuneeseen niin kutsuttuun kielelliseen käänteeseen. Tuolloin käytiin keskustelua siitä, mitä oikeastaan tulisi tutkia ja millä menetelmillä.. Kielellinen käänne tarkoittaa käytännössä tutkimuksellisen painopisteen muutosta: koska kielen ajateltiin/ajatellaan rakentavan keskeisesti sosiaalista todellisuutta, osa tutkijoista alkoi suunnata tutkimuksellisen mielenkiintonsa kieleen.

Paul Ricoeurin ajattelee, että elämän ja kertomusten välille muodostuu spiraalimainen kehä; kertomukset tuovat lisänsä elämän jäsentämiseen ja merkityksiin, eivätkä vain jäljittele kulttuurisia malleja. Ainoastaan kirjoitus vapauttaessaan itsensä, ei ainoastaan tekijästään ja alkuperäisestä yleisöstään, vaan myös dialogisen tilanteen kapeudesta, paljastaa tämän diskurssin tarkoituksen maailman esiintuojana, sen projisoijana. (Ricoeur 2000, 71).

Tulkittaessa kirjoittajan merkitys täytyy erottaa tekstin merkityksestä, silloin voi ymmärtää tekstin analyttisen rakenteen ja sen tulkitsemiseen liittyvän rakentuvan luonteen, jossa lukija tuottaa objektivoidusta kirjoittajan merkityksestä oman tekstistä lähtevän merkityksensä. Tulkinnassa on keskityttävä tekstin merkitsevyyksien löytämiseen, koska tekijän tekstille antama merkitys on ikuisesti piilossa tekijän intentiossa. Tällöin myös hermeneuttisen kehän käsite saa hyväksyttävän merkityksen, kun tekstiä tarkastellaan objektiivisesti subjektiivisuuden rinnalla; tulkinnan ja sen tekstilähtöisen vahvistamisen keinoin. Näin pyritään todennäköisimpään tulkintaan.

Hirschin mukaan itsevahvistuminen uhkaa tälläisen varmuuden saavuttamista. Hänen mukaansa on pyrittävä löytämään kirjailijan todennäköinen intentio. Olen Ricoeur:n tavoin erimieltä Hirschin ajatuksesta, että tulkinnan tulisi perustua tekijän intentioon. Tulkinnan perusta pitäisi olla tekstistä lähtevä, mutta myös tekstin synty ja tulkinta kontekstit on otettava tekstin verbaalisen merkityksen lisäksi mukaan tulkintaan, niitä on oikeastaan mahdotonta jättää pois tulkinnasta, koska ne limittyvät vahvasti tekstin merkitykseen, sen sisällön merkitsevyyteen, sekä sen synnyssä, että tulkinnassa.

Vaikka onkin useita tapoja konstruoida tekstiä, niin kaikki tavat eivät ole samanarvoisia. Tulkintoja ei kuitenkaan voi olla rajatonta määrää, koska konstruoinnissa on pitäydyttävä tekstin määräämissä raameissa. Teoksen merkitsevyys palaa teoksen merkitykseen. Ricoeurin sanoin: “vahvistamisen logiikka antaa meille mahdollisuuden liikkua dogmatismien ja skeptisismien muodostamien rajojen välillä”(Ricoeur, 2000, 126). Punnitessamme tulkintojen arvoa, on tukeuduttava niiden perusteltavuuteen.

“Se mitä teksti tarkoittaa, merkitsee nyt enemmän kuin se, mitä tekijä tarkoitti

kirjoittaessaan sen.” (Ricoeur 2000, 61). Jokainen tulkinta tuo tekstin merkitykseen mukaan tulkitsijan oman kielen ja kulttuuriolosuhteet, jolloin tekstin tulkintaan tulee mukaan subjektiivinen puoli; se mitä teksti *minun mielestäni* tarkoittaa. Tulkinta edellyttää tulkittavan ymmärtämistä, ja ymmärtämisen soveltamista elämän kirjoitettuihin käytäntöihin. Tekstin merkitys ei ole yhtä tekijän mentaalisen intention kanssa, vaan se muodostuu kulloisessakin merkityksenannon tapahtumassa, jolloin tekstin osaset saavat merkitsevyyksiä.

Kirjailijan merkitys ja lukijan tekstille antama merkityksellisyys eivät tietenkään ole toisistaan riippumattomia, näin ollen fenomenologinen ajatus, että hermeneuttinen tulkinta johtaisi täydelliseen relativismiin, ei ole mielestäni tosi; teoksen merkitys voi olla historiallinen, mutta konteksti, jossa teos luetaan on osa teoksen synty kontekstia; historia on kerrostuma nykyisyyksistä. Teokset rekonstruoivat todellisuutta.. Lukijan kokemus palaa myös kontekstiin, jossa teos on syntynyt. Tulkinta käy aina myös dialogia tekstin ja muiden tutkimusten kanssa.

Gadamerin mukaan kaikki menneisyydessä kirjoitetun teoksen tulkinta muodostuu dialogista menneisyyden ja nykyisyyden välillä. Kohdatessamme tällaisen teoksen kuuntelemme heideggerilaisen viisaasti ja passiivisesti sen outoa ääntä ja annamme sen asettaa nykyiset näkemyksemme kyseenalaisiksi. Kuitenkin se, mitä teos meille sanoo, riippuu puolestaan niistä kysymyksistä, joita voimme esittää sille omalta historialliselta näköalapaikaltamme. Teoksen sanoma riippuu myös kyvystämme rekonstruoida se kysymys, johon teos itse on vastaus, sillä teos käy dialogia myös oman historiansa kanssa. Kaikki ymmärtäminen on produktiivista, se on aina toisella tavalla ymmärtämistä, uuden potentiaalin oivaltamista tekstissä, eron löytämistä johonkin muuhun nähden. (Eagleton 1997, 94.)

Kirjallisuudessa voi vivahteikkaasti paljastaa aikansa eläneitä yhteiskunnan rakenteita ja ideologioita asenteita. (Kunnas 1983, 174). Kaunokirjalliset teokset eivät ole vain fiktiota, ne ovat myös havainnointia ja todellisuuden rakentamista.

2.2 Tekstin kokonaisuus paloina

Tekstin dialogi toisten tekstien ja lukijan kanssa on kuin palapelin rakentamista; jokaisella palalla on oma paikkansa, joka on merkittävä kokonaisuuden kannalta. Vaikka palapeli ei olisi valmis, se muodostaa jonkin kokonaisuuden. Kuvan, joko osan jostain tai aukollisen kuvan. Jacques Lacanin mukaan sokeillakin kohdilla on merkityksensä, se mitä romaani ei sano, ja miten se jättää jotakin sanomatta, saattavat olla yhtä tärkeitä kuin se, mille romaani antaa hahmon. Se, mikä näyttää poissaolevalta, marginaaliselta tai kaksiselitteiseltä, saattaa tarjota keskeisen johtolangan teoksen merkitysten selvittämisessä.

Vaikka teos olisi valmis, niin se on aina osa jostain, ja semmoisenakin vain todellisuuden heijastuma, ei itse todellisuus. Vaikka kuvan muodostaminen, sen tarkastelu ja siitä luodut merkitykset ovat todellisuutta, joka muokkaantuu joka kerta uudelleen, peliä ei voi koota ”oikein” monella tavalla. Mutta sen voi koota monessa järjestyksessä. Ja eri hahmottajille eri osat ovat merkityksellisempiä kuin toiset. Jonkun mielestä kokonaisuus voi olla riittävän mielekäs, vaikka siinä olisi aukkoja, toisille taas vasta aukkojen täyttäminen tuo täyden merkityksellisyyden. Tekijän teokselle antama merkitys ei ole koskaan saavutettavissa, koska kaikilla osilla ei ole edes tekijälle välttämättä merkitystä, vaikka teoksen lukijalle tai tulkitsijalle olisikin.

Vain kokonaisuus muodostaa kontekstin, jota vasten jokaista tekstin elementtiä (palaa) voidaan tarkastella, jokaista yksittäistä piirrettä voi tarkastella myös erikseen, mutta ne saavat merkitsevyytensä vasta tarkastellessamme kokonaisuutta, jokaisella elementillä on kullekin tarkastelijalle eri painoarvo eli merkitsevyys, mutta jokaisella palalla on silti merkitys kokonaisuuden tulkinnan kannalta. Toisilla vähäisempi, kuten esim. palapelin taivaspaloilla, koska on aivan merkityksetöntä mikä sinisen sävy on ylärivin kymmenennessä palassa. Hermeneuttinen tutkija pyrkii juuri tähän, että kokonaisuus ymmärretään yksittäisten osiensa kautta ja yksittäiset tekstin osat kontekstin kautta.

2.3 Hermeneuttinen kehä; noidankehä?

Hermeneutiikka ei voi tulla toimeen ideologian kanssa, koska täydellisen kokonaisuuden luominen on mahdottomuus; kommunikaatio voi myös epäonnistua. Ricoeurin mukaan hermeneuttinen kehä johtaa noidankehään, koska objekti ja subjekti ovat sekoittuneet, eikä tulkinta voi näin ollen olla “puhdasta”.

“Kulttuuri ja historia ehdollistavat meidät ymmärtämään tietyt asiat ‘tosiksi’ ja ‘oikeiksi’, mutta ymmärryksemme on itsessään vallankäytön tulosta.” (Järvinen 2005, 21). Hermeneutiikan ongelma on se, että diskursseja ei nähdä vallan käytön muotoina. Vaikka juuri valtaa käyttävät ovat oleellisessa osassa hallitsevissa aikalais-diskursseissa. Heidän kommenttejaan pidetään tosina tarinoina todellisuudesta.

Tulkinnan puhtauteen voi ainoastaan pyrkiä. Mutta mikään tulkinta ei voi olla “oikeasti” puhdas, koska jokaiseen tulkitsijaan ja heidän tulkintaansa on kietoutunut monimutkainen diskursseista punottu verkko, joka sisältää aina myös vallankäytön halun ja mahdollisuuden. Mutta tulkinta ei johda noidankehään, jos tulkitsija pyrkii löytämään tekstistä totuuksia, jotka eivät roiku vain yhden silmukan varassa, vaan ovat osa suurempaa kudelmaa; joissa jokainen verkon silmä johtaa seuraavaan silmään, eikä verkossa olevaan reikään. Hermeneutiikka on tutkijalle lähinnä hyödyllinen asenne; oivaltavaa tulkintaa, arvausta ja vertailua perustelemaan tulkintaa. Hermeneuttinen kehä on käyttökelpoinen väline, koska se ei perustu yhteen arvaukseen, vaan moniin toisiinsa limittyviin osiin, jotka muodostavat rakennelmalle tiiviin vesikaton, jossa ei ole aukkoja.

2.4 Vallankäyttö

2.4.1 Poliittisuus kirjallisuuden tutkimuksessa

Fenomenologisissa ja hermeneuttisissa kirjallisuusteorioissa oletetaan, että maailman keskuksena on mietiskelevä yksilöllinen, kirjansa yli kumartunut minä, joka pyrkii kosketukseen kokemuksen, totuuden, todellisuuden, historian tai tradition kanssa.

Tällaisestä yksilön suppeasta tietoisuudesta tulee helposti “tosi”. Tämä yksilö on kuitenkin myös henkilökohtaisessa suhteessa toisiin ihmisiin; me olemme aina paljon enemmän kuin lukijoita; olemme osa sitä monimutkaista sosiaalista todellisuutta, joissa näitä diskursseja käydään. Yhteiskunnan jäsenenä olemme sidoksissa myös vallitseviin poliittisiin järjestelmiin. Poliittisella tarkoitan tässä tapaa, jolla järjestämme yhteiskunnallista elämäämme, ja siihen sisältyviä valtasuhteita.

Terry Eagleton näkee modernin kirjallisuusteorian historian osana aikakautemme poliittista ja ideologista historiaa. Hän näkee sen näkökulmana, jonka kautta voimme tarkastella historiaa. (ks. Eagleton 1997, 240). Minä myös uskon, että kirjallisuusteorialla on merkitys poliittisen järjestelmän kannalta, sillä se tietoisesti tai tietämättään pitää yllä ja vahvistaa järjestelmän näkemyksiä, vaikkakin eri tavoin kuin selvän poliittiset diskurssit. Kirjallisuus ilmentää elämän rikasta moninaisuutta, tunteita ja aisteja käsitteellisen tiedon sijaan. Ajatus ei-poliittisista tutkimuksen muodoista on yksinkertaisesti myytti, joka edistää varsin tehokkaasti tiettyjä kirjallisuuden poliittisia käytötapoja. (Eagleton 1997, 257).

2.4.2 Kaunokirjallisuuden valta

Se, että pidämme joitain asioita itsestään selvinä, ilman kyseenalaistamista, tarjoaa oivan tontin ajatustemme “maaperän” muokkaukseen. Myös kirjailija voi teoksen peruspilareita pystyttäessään käyttää valtaansa vaikuttaa tapaamme ymmärtää maailmaa. Mutta kirjailijalla on myös vastuu, en usko foucaultlaiseen ajatteluun, että kielen ja diskurssien funktio olisi vain vallankäyttö, silloin moraalikin nähtäisiin vain vallankäyttäjien välineenä. Kaiken ollessa poliittista, jokainen toimmme, jokainen lauseemme tulee olla harkittu suhteessa valtaan. (Järvinen 2005, 21).

Valta ja halu ovat diskursseissa kietoutuneita ja se tulisi ottaa tulkinnassa huomioon. Kuten Eagletonin mukaan kirjallisuutta tulisi tutkia diskurssina, jota voidaan kutsua mm. kulttuuriksi tai merkityksellistämisen käytännöiksi. Teoksen ollessa osa kaunokirjallisuutta ja sen ollessa kulttuurin osa, se on myös osa jokaisen ihmisen sosiaalista todellisuutta. Kirjan syntyyn vaikuttaa se konteksti, jossa se syntyy, ja kirjan luetaan se konteksti, jossa se luetaan, ja kirjan tulkinta antaa oman vaikutuksensa

tulkitsijan kulttuuriseen diskurssiin.

Diskursseja voidaan tutkia monin tavoin. Kulloiseenkin metodin valintaan vaikuttaa se, millaisen jäljen haluaa teoksesta jäävän. Tulkintaan vaikuttaa teoksen ajankohtainen poliittisuus ja miten paljon tutkija haluaa tuoda sitä esiin. Tutkija pyrkii paljastamaan mahdollisimman tyhjentävästi diskurssin aikaansaamat vaikutukset ja sen kuinka ne on saatu aikaan. Vaikutuksista esimerkkinä voisi olla, että keskusteluun miehestä vaikuttaa se, miten kukin katselee ja tulkitsee “miestä” diskurssiin osallistumisen; kaunokirjallisen teoksen lukemisen jälkeen.

2.4.3 Kirjallisuuden käyttöarvo

Yhteistä eri kirjallisuusteorioille on, että kaikissa niissä oletetaan kirjallisuutta käytettävän johonkin tarkoitukseen. Jopa liberaalis-humanistisessa tutkimuksessa kirjallisuutta käytetään, vaikka sitä ei myönnetäkkään, edistämään tiettyjä moraalisia arvoja, jotka aina liittyvät jollain tavalla myös politiikkaan ideologisten arvojen kautta. Kirjallisuudessa sanotaan mielipiteitä asioista vahvaankin sävyyn fiktion nimissä. Samoin kuin esim. Ruotsin kuningas sanoo mielipiteitään johonkin asiaan, vaikuttaen samalla vahvasti ihmisten mielipiteisiin, ikäänkuin olematta kuitenkaan poliittisella asialla. Samoin kaunokirjallinen teos esittää, mutta myös konstruoi todellisuutta. Siksi meidän tulee olla kiinnostuneita myös kaunokirjallisten teosten tulkinnasta, vaikka metodologisesti niiden tutkimista pidetäänkin eräänlaisena metatutkimuksena.

Tulkitsijana intressinäni ei ole vain poliittisten mielipiteideni eteenpäin puskeminen, kun tutkin kaunokirjallisuudesta jotain tiettyä tematiikkaa, kuten sukupuolen kuvausta, vaan uskon sen myös olevan aineistonani olevan kirjallisuuden keskeisiä teemoja, joka näyttää jotain sosiaalisesta todellisuudesta. Nämä sukupuolesta rakennetut merkityssystemit tuottavat sekä tiedostettuja ja tiedostamattomia vaikutuksia, jotka joko pitävät yllä tiettyjä vallassa olevia repertuaareja tai muuttavat niitä. Kaikki diskurssit ovat jollain lailla poliittisia ja ovat vaikuttamassa kulttuuriin; myös kaunokirjalliset teokset kuuluvat aikalaispolitiikkaan. Ideologiat ovat yhdysiteitä diskurssien ja vallan välillä. Tutkijan teoreettiset valinnat ja hylkäämiset riippuvat siis siitä mitä hän oman arvomaailmansa puitteissa on valmis tekemään poliittisten

päämääriensä saavuttamiseksi.

2.4.4 Piiloinen vallankäyttö

Kulttuurintutkimuksessa ja jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa keskitytään laajempaan rakennelmaan, kielestä ja sosiaalisen elämän paloista koostuvaan kulttuuriin, pois yksittäisen taideteoksen teoreettisesta tutkimisesta, kuten aiemmissa kirjallisuusteorian vaiheissa. Tällöin mukaan tulevat myös poliittista valtaa koskevat kysymykset.

Fiktiivisillä kaunokirjallisilla teksteillä voi olla jopa vahvempi valta muokata ajatuksia kuin poliittisilla teksteillä, koska lukija antautuu teoksen valtaan, toisin kuin poliittisia kirjoituksia lukiessaan, jolloin hän suhtautuu varauksella ja on valmistautunut tekstien yritykseen muokata hänen sosiaalisen todellisuutensa rakennetta. Hyvin kirjoitettu kaunokirjallinen teos avaa portin todellisuuden rekonstruoimiseen. Tällaisilla ikään kuin anonyymeillä lausumilla on selvästi suurempi auktoriteetti ja kyky voittaa myötämielisyytemme kuin lausumilla, jotka kiinnittävät huomion siihen, miten lausuma on tosiasiaa tuotettu. (Lacan 1980, 210).

Michel Foucault (mm. Foucault: *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. Eevi Nivanka, Otava, Helsinki 1980.) tavoitteena oli selvittää, miten etiikan ja moraalin avulla oli historiallisesti käytetty valtaa ja määritelty subjekteja, ja yleensä kun vallasta puhutaan, niin hänen ajatuksensa ovat interdiskursiivisessa suhteessa näihin diskursseihin. Osallistuessamme diskursseihin, olemme vaikuttamassa niiden sisältöön ja niillä on vaikutusta meihin, joten osallistumme tällöin myös vallankäyttöön ja altistumme sen vaikutukselle. Valtasuhteiden muotoutuminen asioiden 'luonnolliseksi' järjestykseksi peittää ja hiljentää vaihtoehtoiset tavat järjestää maailmaa, suojellen siten olemassa olevaa valtaa ja sulauttamaan itseensä myös asiantilaa vastustavat elementit. (Järvinen 2005, 20).

Gramscilaisessa näkökulmassa poliittinen on nähty hegemonisena kamppailuna, tiettyinä tapana muodostaa käsitys vallasta. Valta ei ole vain voimankäytön resurssi,

vaan valta on myös riippuvainen myöntyvyyden aikaansaamisesta tai vähintään myönnytyksestä. Ideologialla on tässä näkemyksessä myös tärkeä merkitys valtasuhteiden ylläpidossa. (ks. Fairclough, 2004.)

2.4.5 Teksti ja sosiaaliset suhteet

Tekstin merkityksen kolme pääaspektia ovat toiminto ja sosiaalinen suhde, esittäminen ja identifikaatio, jotka vastaavat sosiaalisten käytäntöjen tasolla kategorioita genreistä, diskursseista ja tyyleistä. Nämä merkityksen aspektit ja kategoriat eivät ole erillisiä, vaan ne ovat dialektisesti suhteessa toisiinsa. Käytännöt muodostuvat dialogista sosiaalisten elementtien välillä. Näitä elementtejä ovat: toiminnat, subjektit ja niiden sosiaaliset suhteet, välineet, objektit, aika, paikka, tietoisuuden muodot, arvot ja diskurssi. Jokainen näistä sisältää tietysti myös kaikkia muita elementtejä. Vaikka sosiaaliset suhteet, sosiaaliset identiteetit, kulttuuriset arvot ja tietoisuuskin ovat diskursiivisia, niin emme teorisoi tai tutki sosiaalisia suhteita samoin kuin teorisoimme tai tutkimme kieltä. (ks. Fairclough, 2004, 205.)

3 DISKURSSI

3.1 Mitä diskurssit ovat

Norman Fairclough (2004) kuvaa diskursseja mielestäni hyvin, hän puhuu diskursseista erilaisina maailman esittämisen tapoina. Tekstit ovat sosiaalisen elämän osia, jotka ovat muotoutuneet sosiaalisista konstruktioista, sosiaalisista käytännöistä ja sosiaalisista toimijoista. Tekstien erot näkyvät diskursseissa; ne esittävät asioita eri aspekteista. Tekstit myös saattavat kommentoida erilaisia diskursseja monin tavoin yhdessä (risteytyneet tai sekoittuneet diskurssit). Diskurssit ovat eriytyneitä mitä semanttisiin suhteisiin tulee (synonymia, hyponymia, antonymia) sanojen välillä ja siinä kuinka ne luokittelevat maailman osia; kuten järjestyksiä, olettamuksia ja erilaisia kieliopillisia yksityiskohtia. Diskurssit ammentavat teksteistä sanoihin liittyviä semanttisia suhteita ja olettamuksia, niiden järjestyksiä, metaforisia merkityksiä ja kieliopillisia piirteitä.

3.2 Diskurssianalyysi

3.2.1 Kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssianalyysissä pyritään yhdistämään tekstuaaliset rakenteet sosiaaliseen todellisuuteen. Kirjoittaminen ja lukeminen ovat yhteiskunnallisesti määräytyneitä ja niillä on sosiaalisia vaikutuksia. Kielellinen toiminta ei vain ilmaise yhteiskunnallisia käytäntöjä vaan on osa niitä. Diskurssianalyysijä on tehty enimmäkseen muusta kuin kaunokirjallisuudesta, mm.uutisista ja ohjelmakirjoituksista. Mutta mielestäni yhtä hyvin kaunokirjallisuutta voi tutkia diskurssianalyysin keinoin. Kaunokirjallisesta aineistostani on löydettävissä yhteiskunnallisuutta, mutta myöskin teosten sisältämällä merkityssystemeillä on vaikutuksensa kulttuuriin rakenteiden heilumiseen; niistä on löydettävissä tulkintarepertuaareja, jotka ottavat kantaa vallalla oleviin hegemonisiin repertuaareihin.

Fairclough lähestyy diskurssianalyysia kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta, joka perustuu oletukseen, että kieli on pelkistetty osa sosiaalista elämää ja vuorovaikutuksellisessa suhteessa muihin sosiaalisen elämän elementteihin. Niinpä sosiaalinen analyysin ja tutkimuksen täytyy aina ottaa huomioon myös kielen merkitys sosiaalisessa elämässä, se miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan kielellisissä käytännöissä. Ei voi todella ymmärtää, mitä mahdollisia sosiaalisia vaikutuksia diskurssilla voi olla, jos ei tarkastele sitä miten ihmiset puhuvat tai kirjoittavat. On tärkeä huomata kielellisen toiminnan sosiaalista todellisuutta rakentava luonne.

3.2.2 Tekstien ulkoiset suhteet

Teksteillä on sekä ulkoisia- että sisäisiä suhteita; sisäisiä suhteita ovat semanttiset-, kieliopilliset-, sanastolliset-, fonologiset suhteet; ulkoisia suhteita ovat intertekstuaalisuus ja oletukset. Keskityn pohtimaan analyysissäni näitä tekstin ulkoisia suhteita; siihen kuinka tekstin ulkopuoli on tuotu tekstiin sisälle ja pyrkii löytämään niitä tekstin sisäisten suhteiden avulla. Analyysit tekstien ulkoisista suhteista ovat analyysseja niiden suhteista toisiin sosiaalisten tapahtumien elementteihin, sosiaalisiin käytäntöihin ja rakenteisiin, joita käytän konteksteina.

Tekstianalyysseja ei voi nähdä ainoastaan lingvistisinä analyysseina; ne sisältävät myös interdiskursiivisuuden tason, tekstien diskurssit, lajit ja tyylit ammentavat muista teksteistä ja artikuloivat niitä. Ilmeisimmässä merkityksessä, intertekstuaalisuus on muiden tekstien elementtien läsnäoloa tekstissä; suhteet tekstin ja toisten tekstien välillä, kuinka muiden tekstien elementit ovat intertekstuaalisesti limitetty tekstiin ja mitkä ovat niiden vaikutukset tulkintaan. Vaikeaa analyysistä tekee se, että tekstin sisältämät intertekstuaaliset viittaukset sekoittuvat helposti olettamuksiin, jotka eivät ole suoranaisesti tekstistä luettavissa, vaan muualla sanottuja.

Intertekstuaalisuuteen liittyy myös se, kuinka tekstit ammentavat, yhdistävät, uudelleen kontekstualisoivat ja käyvät dialogia muiden tekstien kanssa. Se koskee myös olettamuksia ja edellytyksiä, joita ihmiset tekevät, kun he puhuvat tai kirjoittavat siitä

mitä on sanottu tekstissä, se on aina sanottu sitä taustaa vasten mitä on jätetty sanomatta - mitä on tehty näkyväksi on aina perustettu sille mitä on jätetty näkymättömäksi. Rajanveto analyysissä ei ole helppoa, koska tulkitsijana voi tuoda esiin omia olettamuksiaan tosina ja näin ollen rakentaa pohdintansa perustalle, jonka piirustukset eivät löydykään suoranaisesti tekstistä, vaan ovat omia kannanottoja, eivätkä teoksesta lähtevää intertekstuaalista ulottuvuutta.

3.2.3 Kieli todellisuuden rakennusaineena

Diskurssianalyysissä kielen käyttö nähdään todellisuuden rakentamisena. Tämä konstruktionistinen näkökulma eroaa kielen tarkastelusta todellisuuden kuvana, sillä että se myös rakentaa tätä kuvaa. Painopisteenä on sen tutkiminen, miten kieli tuottaa sosiaalista todellisuutta. Tätä näkökulmaa nimitetäänkin sosiaalseksi konstruktionismiksi. Diskurssianalyttinen tutkimukseni keskittyy diskurssien valtasuhteisiin ja kielen sosiaalista todellisuutta rakentavan luonteen tarkasteluun, koska kyseessä on sosiologinen lähestyminen aiheeseen. Tällaisen tutkimuksen heikkoutena on, että tulkintoja ei voi todentaa muutoin kuin keskustelemalla aineiston kanssa ja mahdollisimman objektiivisesti raportoida havainnot. Tämän vuoksi diskurssianalyttista tutkimusta onkin käytetty kaunokirjallisuudesta melko vähän.

Diskurssianalyysia voi luonnehtia *väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi*, joka sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovelluksia. (Jokinen 1993, 17). Myös kaunokirjallisten aikalais-tekstien tarkasteluun sopivat teoreettiset oletukset kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta, merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, toimijoiden kiinnittymisestä merkityssystemeihin ja kielen käytön seuraamuksia tuottavasta luonteesta. Myös kirjailija käyttäessään kieltä kasaa sanoihin merkityksiä ja rakentaa niistä kokonaisuuksia, jotka eivät vain jäljittele rakennepiirustuksia, vaan sisältävät myös jotain uutta, jonka pohjalta seuraava rakentaja saattaa muuttaa aiemmin ollutta käytäntöä.

3.2.4 Kielenkäyttö ideologisina valintoina

Teoksen kirjoittaja tekee valintoja rakentaessaan kieltä, subjektipositioita ja tulkintakonteksteja; hän valitsee käyttääkö jo vakiintuneita hegemonisia diskursseja vai rakentaako näitä sivuavia vai vastakkaisia diskursseja. Samoin tekstin tulkitsija rakentaa tulkintaa valinnoillaan, sillä mitä ottaa tulkintaansa mukaan ja mitä jättää pois ja minkä painoarvon hän antaa millekin konstruktion osalle. Näitä valintoja tehdään myös tiedostamatta yhtä lailla kuin tietoisestikin. Näin toimiessaan sekä kirjoittaja, että tulkitsija tekevät ideologisia valintoja, joilla on merkityksensä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Valitessaan pellavan eristemateriaaliksi uretaanilevyn sijaan tai jo käytetyn puhdistetun tiilen uuden hohtavan sijaan konstruktion rakentaja tekee tietoisin valinnan, jolla on merkitystä rakennuksen tarkastelijalle. Joskus laastin värin valinta voi olla intuitiivinen, eikä niin tietoinen valinta, mutta ei sisällä sen kummempaa merkitystä, vaikka voikin herättää katselijan silmissä merkitsevyyksiä kokonaisuuden tarkastelussa. Diskurssianalyysille on ominaista juuri tämänkaltaisten “ulkoisten” maailmaa luovien konstruktioiden, niiden vakiintumisen ja vaihteluiden näkyväksi tekeminen ja eksplikointi (Fairclough 1992, 41).

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan kielen käyttöön ja siihen sisältyvien merkitysten moninaisuuteen ja niiden suhteisiin kontekstissa. Kirjailija on rakentanut teoksen osista; sanoista ja lauseista; hän on koonnut kokonaisuuden kuin palapelin, jonka osilla on merkitsevyytensä ilman muita osia, mutta vasta koottuna ne muodostavat kokonaisuuden.

Kokonaisuuden voi rakentaa osittain tai kokonaan, mutta siltikin se on vain osa jostain suuremmasta. Kuten palapeli, joka esittää Euroopan karttaa, mutta jonka “kuva” ei ole vain kuva, vaan merkityssysteemi³, se sisältää merkityksiä, kaikille tulkitsijoille erilaisia, mutta myös universaaleja totuuksia, joihin jokainen tulkitsija tuo oman lisänsä. Kun diskurssiin osallistuja kertoo näkemästään kuvasta tai lukemastaan teoksesta, hän

³ Merkityssysteemin alkuperä on Ferdinand de Saussuren kehittäessä erottelujen systeemin käsitteessä. “Kieli on systeemi, jossa kaikki elementit liittyvät yhteen ja jossa minkä tahansa elementin merkitys riippuu kaikkien muiden merkkien samanaikaisesta olemassaolosta.”

kertoo asioita, jotka ovat hänelle merkityksellisiä; asioista, joista hänen todellisuutensa rakentuu ja jotka vahvistavat tai koristavat rakennelmaa. Myös se, että sivuuttaa jonkin palan, osan tai osion on merkityksellistä kokonaisuuden kannalta; joku tarkastelija kertoo Euroopasta maapallon osana universumissa, joku toinen kertoo jostain tietystä maasta, jollekin tärkeitä ovat maiden mittasuhteet, kun taas toiselle kulttuurit kuvien alla. Edellä mainitussa tilanteessa luetaan otetaan mukaan kulttuurinen konteksti. Kulttuurisen kontekstin kanssa samantapaisia vaikutuksia on intertekstuaalisuudella, jossa teksti käy dialogia kulttuurinsa ja muiden keskustelujen ja kirjallisuuden kanssa. Koska jokainen teksti on aina tavalla tai toisella suhteessa muihin teksteihin, sekä kirjoitettuihin, kirjoittamattomiin, sekä puheisiin. Myös sisäislukijan tiedostaminen vaikuttaa tekstin tuottamiseen.

3.3 Merkityssystemi

3.3.1 Merkitysten synty

Konstruktivistiset merkityssystemit ovat nimenomaan rakennettuja rakenteita, joiden ei odoteta jäljittelevän todellisuutta. Joten keskityn diskurssianalyttisessä tutkimuksessani tekstistä löytyviin merkitsevyyksiin. Merkityksen etsiminenhän johtaisi tekstin ulkopuolelle; tekstin synty hetkeen ja kirjailijan ajattelutapahtumaan. En kuitenkaan sulje yhteiskuntaa tutkimuksensa ulkopuolelle, vaan olen nimenomaan kiinnostunut sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta ja siitä millä tavoin sitä rakennetaan. Kaunokirjallisen teoksen merkityssystemi ei ole vain kirjailijan luoma rakennelma, vaan saa sisältönsä lukemistapahtumassa, merkitykset ovat syntyneet ja syntyvät erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä ja rakentavat sosiaalista todellisuutta. Näitä merkityssystemejä voidaan kutsua myös *tulkintarepertuaareiksi*. (Wetherell & Potter 1992, 90.) Käytän merkityssystemin käsitettä diskurssin synonyymina Foucault tavoin. (Foucault 1986, 107.)

Eri merkityssystemit saattavat kulkea rinta rinnan tai käydä juoksukilpailua keskenään, jossa joku diskurssi saattaa saada etumatkan, jättäen toiset diskurssit jälkeensä. Jolloin voittajasta tulee itsestäänselvänä pidetty hegemoninen totuus, joka jättää vaihtoehtoiset merkityssystemit varjoonsa. Valta-asema on myös kaksiteräinen miekka, kuten

hegemoninen maskuliinisuus; sitä voi käyttää aseena itseään vastaan, kuten lukemissani teoksissa, joissa miehen muutos saa vallan analysoidessani tekstejä hegemonisen maskuliinisuuden kontekstissa.

3.3.2 Kommunikointi diskurssissa

Teosten miehisyys diskurssit ovat ilmiselvästi vuorovaikutuksellisessa suhteessa hegemonisiin miehisyys diskurssihin; teosten mieskuva kommentoi valtaa pitävää mieskuvaa esittämällä vaihtoehdoisen diskurssin. Analysoidessani aineistoani minun on tiedostettava yleiset kulttuuriset käytännöt; stereotypiat, tavat, sosiaaliset rakenteet ja yhteiskunnallinen ilmapiiri ja pyrittävä löytämään niitä tutkittavasta aineistosta. Tutkijana on myös tehtävä ennakko-oletus kirjailijan yhteiskunnallisesta tiedostamisesta, jotta analyysini perustukset kestäisivät vesikattoon asti. Aineiston analyysi tarvitsee kontekstin, joka on tausta sanotun tarkastelulle. Vuorovaikutus ja vertailu kontekstina minulla on hegemoninen maskuliinisuus, jota vasten aineistostani löytyviä repertuaareja tarkastelen; jos konteksti taustan ja tarkastelu repertuaarin värisävyt eroavat suuresti toisistaan, niin hahmottaminen on helpompaa, jos taas värisävyt ovat hyvin lähellä toisiaan, on erojen löytäminen vaikeampaa. Mutta kun teoksen rakentaja on valinnut värit ja muodot teokseensa, hän samalla argumentoi aiempia käytäntöjä, hän ei vain kuvaa, vaan ottaa kantaa ja uusintaa käytäntöjä.

Diskurssianalyysissa pyritään tutkittavaa aineistoa lukemaan hyvin yksityiskohtaisesti; aineiston kanssa täytyy pystyä keskustelemaan, ja jos aineisto ei pysty kommentoimaan takaisin, tutkija on eksynyt tielle, joka johtaa pois teoksen sosiaalisesta todellisuudesta. Aineiston status on poikkeuksellisen korkea, koska sen ajatellaan olevan tutkimuskohdetta - sosiaalista todellisuutta - itseään, ei pelkästään siitä kertovaa kuvausta. (Potter & Wetherell 1989, 173).

Sanat eivät aina ole kirjaimellisessa merkityksessä, vaan niillä voi olla metaforisia tai muita symbolisia merkityksiä. Analyysissa on vain yritettävä päästä tarpeeksi syvälle teoksen maailmaan, jotta edes osa sanojen ja lausumien kaksoismerkityksistä avautuisi. Näiden kielikuvallisten elementtien värisävyjä ei voi aina selittää, niille ei ole nimiä, ne

täytyy vain tallentaa muistiin seuraavaa käyttökertaa varten, jotta niistä voisi muodostaa ristiriidattoman kuvan, jossa ei ole selviä aukkoja, joka heikentäisi tulkinnan uskottavuutta.

Analyysissa vaikeinta on keskittyä siihen mitä funktioita diskursseilla on eri konteksteissa. Tutkijan on pyrittävä asettumaan tekstin maailmaan ja samalla tarkasteltava sitä ulkopuolisena. On pyrittävä löytämään lausumien funktiot mahdollisimman objektiivisesti, vaikka ne eivät olisikaan selkeästi näkyvillä. Se mitä eri tilanteissa sanotaan ja mitkä ovat niiden funktiot kokonaisuuden kannalta, se ei ole merkityksellistä ovatko sanomiset tarkoituksellisia vai eivät. Tutkijan on joka hetki tiedostettava oma suhteensa vallan käyttöön. Kyse on siitä, miten diskurssit - sekä tutkimustuloksiksi saadut, että ne joihin tutkija itse tukeutuu - rakentavat sosiaalista todellisuutta. (Alasuutari 1998). Merkityssystemien valtaa ihmisiin ei pitäisi väheksyä.

3.3.3 Valtaa pitävät merkityssystemit

Tutkittavasta aineistosta löytyvien merkityssystemien kirjo on laaja ja keskitynkin löytämään merkityssystemejä, jotka ovat valta-asemissa tutkimissani teksteissä ja jotka keskustelevat keskenään ja jopa teoksen ulkopuolisen kontekstin kanssa, jolloin minä diskurssianalyttisenä tutkijana olen vain silta näiden maailmojen välillä. Pysin olemaan siltana vahva rakenteinen, jotta putoamisen vaaraa ei olisi; jokaisen askelman tulee seurata toistaan tasaisin välimatkoin, jokainen perustelunlauta ei ehkä ole yhtä paksu, mutta mistään välistä ei saa jalka lipsahtaa, jotta ontumisen vaaraa ei olisi. Jotta tulkinta olisi mahdollisimman perusteltua.

Tekstien valtaa pitävien merkityssystemien löytäminen ei ole vaikeaa, vaan se miten ne on rakennettu ja mitä funktioita milläkin tekstin osalla on. Teksteissä on yleensä hyvin merkityksellisiä yksityiskohtia, joiden löytäminen on usein avain tulkinnan oveen. Vaikka kaunokirjallisten tekstien tulkinta perustuukin osittain tutkijan vahvaan intuitioon, niin tulkinta saa perusteltavuutensa diskurssianalyysin kurinalaisuudesta. Hyvänä vaateri-lankana siinä toimivat Ian Parkerin määrittelemät diskurssien tunnistamisen kriteerit. Jotka lyhyesti ovat, että tutkijan on oltava kiinnostunut

ensisijaisesti tekstistä, objektit realisoituvat diskursseissa, diskurssi kutsuu toimijat erilaisiin persoonallisuuden positioihin, diskurssi merkityssysteeminä, toisiin diskursseihin viittaaminen, diskurssissa voidaan kommentoida myös sen omia käsitteitä ja mielestäni tärkein, että diskurssit ovat historiallisia; niitä ei tulisi irrottaa ajasta ja paikasta. (ks. Parker 1992, 6-17.)

Aineistonani olevissa diskursseissa miehet on kuvattu toiminnan kautta, kuten miehen kuvaukseen hyvin sopiikin. Nämä toimijat saavat diskurssissa erilaisia subjektipositiota, joita tunnistamalla voin muodostaa merkitysrepertuaarin eli kontekstin, jota vasten rakennan näistä toiminnoista ja toimijoista tulkintarepertuaareja. Diskurssianalyysi sopii hyvin aineistoni tutkimukseen, koska mies on kuvattu juuri toiminnan kautta ja toiminta ohjaa miehen rakentumista aineistossani olevissa miehestä kertovissa kaunokirjallisissa teoksissa; miehen kuvaus on valtaa pitävä diskurssi kaikissa kolmessa teoksessa.

3.4 Kommunikaation merkitys sosiaalisessa elämässä

Kielenkäytössä on kyse sosiaalisen todellisuuden rakentamisesta erilaisin merkityssysteemein. Kielenkäytössä joko uusinnetaan tai muokataan ideologisesti latautuneita käytäntöjä. Merkityssysteemit muodostetaan erilaisissa diskursseissa ja niiden tulkinnassa. Tulkinnassa diskurssin konkreettinen kielellinen taso ja sen sisältämät ideologiat kietoutuvat yhteen kudelmaksi, jonka kutojia ovat kirjoittajan ja lukijan sisäistämät yhteiskunnalliset ja kulttuuriset merkitsevyydet, jotka yhdistyvät diskurssissa ja sen tulkinnassa. Sosiaaliset toimijat rakentuvat tällaisissä kudelmassa, jossa lankana ovat merkityssysteemit ja solmukohdista muodostuvat ideologiat.

Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielessä on itsestäänselvyys, koska jos kieli puuttuu tai on hyvin suppea, niin sosiaalinen elämä supistuu perustarpeiden ympärille, ilman suuria ideologioita tai poliittista ymmärrystä. Kuten Amazonin sademetsässä Brasiliassa asuvalla Pirahã heimolla, jonka kielessä ei ole pää- eikä sivulauseita, eikä kieli tunne verbin aikamuotoja.

Pirahojen kulttuuri on vähintään yhtä niukka kuin heidän kielensäkin. Pirahät saattavat olla ainoa etninen ryhmä, jolla ei ole minkäänlaista käsitystä omasta historiastaan. Heillä ei ole luomismyyttiä eikä kollektiivista muistia, joka ulottuisi kahta sukupolvea kauemmaksi.(...) Kulttuurista puuttuu lähes tyystin taide. Lähimmäksi taidetta tulee ehkä tanssi, jossa pirahät kävelevät tunteja ympyrää ja laulavat.(...) Gordonin tutkimus viritti uudelleen keskustelun kielitieteilijä Benjamin Whorfin teoriasta, jonka mukaan ihmiset voivat muodostaa ajatuksia vain sellaisista asioista, joille on käsite kielessä. Koska pirahojen kielessä ei ole numeron käsitettä, he eivät myöskään osaa kuvitella miten sitä käytetään. Kieli siis loisi perusedellytykset kulttuurille. (Helsingin Sanomat 06.03.2007, D2.)

3.5 Mitä diskursseista pyritään löytämään

3.5.1 Mistä diskurssit on rakennettu?

Diskurssien tutkimisessa oleellista on hegemonisten valtarakenteiden löytäminen ja niiden rakentumisen tutkiminen; minkä varaan ne on rakennettu, millaisin menetelmin ja miten käyttökelpoinen luotu rakennus on? Analysoitaessa diskurssien vallan käytön muotoja, on otettava huomioon diskurssien väliset ja sisäiset suhteet. On pyrittävä selvittämään miten jostain diskurssista tulee valtaa pitävä ja millaisia ideologisia seurauksia on sellaisen diskurssin käytöllä, vahvistamisella tai kyseenalaistamisella.

Jos tekstistä rakentuvaa analyysia kuvailisi rakentamisen termein, voisi pohtia seuraavia asioita. Sitä mikä on nykyinen pääraaka-aine rakennuksissa? Onko kilpailevia raaka-aineita? Tai onko jollain raaka-aineella muita uskottavampi asema? Mitkä ovat puun ja tiilen suhteet rakennuksessa? Voiko täystiilitalon viereen rakentaa puutalon, vai onko noudatettava vallitsevaa kaavaa? Jos toteaa puutalon sopivammaksi omalle ideologialleen, niin mitä seurauksia on, jos kuitenkin rakentaa tiilitalon, tai jos rakentaakin puutalon, niin voiko se syrjäyttää ekologisempaa vaihtoehtona "perinteisen" tiilitalon; riittääkö perustelujen puhallusvoima kaatamaan tiilitalon? Eli onko hegemoninen diskurssi perustaltavasti syrjäytettävissä vastakkaisilla diskursseilla?

Hegemoniset diskurssit ovat diskursseja, jotka ovat muuttuneet itsestäänselvyyksiksi, jolloin niiden rakennettu luonne unohtuu. Diskurssien institutionalisoituessa ne ovat

rakentuneet niin vahvoiksi ja suuriksi, että vaikutukset rakentavat monumentaaliset ääriviivat, ilman että tarvitsee tutustua rakennelmaan lähemmin; mennä sen sisälle ja tutkia, mitä tarkoitusta varten rakennelma on tehty. Hegemoninen rakennelma hallitsee koko ympäristöä; se ottaa vallan kontekstissa jättäen pienemmät, vanhemmat tai perifeerisemmät diskurssit varjoonsa.

Analyysissa voidaan pohtia myös vallankäytön limittymistä diskurssiin, koko sen rakentumiseen ja purkuun. Jolloin diskurssin analyysissa keskitytään siihen, mitä diskurssissa sanotaan ja miten, millaisia subjektipositioita toimijoille rakennetaan ja ovatko diskurssien väliset suhteet jännitteisiä. Foucault on tuonut diskurssianalyysiin ajatuksen, että valta ei vain tukahduta vaan myös tuottaa asioita, ja että valta ja vastarinta ovat limittyneet, joka hankaloittaa eron tekemistä niiden välillä.

3.5.2 Kantavat diskurssit

Hegemoniset diskurssit on usein konstruoitu hyvin tukirakenteitten omaisesti tekstin sisään, jolloin niiden näkyväksi tekeminen ei ole helppoa, vaikka ne ovat tiedostettavasti diskurssissa olemassa; tukirakenteen omaisilla hegemonisilla diskursseilla on valta pitää rakennelmaa pystyssä, vaikka ne eivät olisikaan rakennusmateriaaleista määrällisesti vallitsevassa asemassa. Ne täytyy löytää muiden tekstin kerrostumien alta. Kun löytää jonkin ilmiselvän hegemonisen rakenteen, joka kannattelee diskurssin kattotuolia, niin seuraavan löytämisessä on kiinnitettävä huomio yhtäläisyyksiin; samojen merkityssystemien osiin. Jokaisen kattotuolin alla on samanlainen tukirakenne; diskurssin toistuminen usein itsestäänselvänä ja vaihtoehdottomana antaa sille vahvan hegemonisen aseman.

Petri Tammisen *Miehen ikävä* teoksessa toistuu usein miehen kaipuu johonkin muuhun kuin vallitsevaan elämäntilanteeseen; halu muutokseen on vahva. Mutta yhteiskunnallisen ajatusmaailman tulisi legitimoida oikeutus tähän muutokseen, jotta se olisi mahdollinen. Tai kuten Hannu Salakan *Valveunivaeltaja* teoksessa, jossa määrällisesti dominoiva unimaailma, joka on toive muutokseen ja jossa mies toteuttaa haluaan olla toimija, on apupojan asemassa "todellisen elämän" muutoksessa. Lopussa

unien ja “todellisuuden” maailmat limittyvät muutoksen aluksi, joka on tavallaan jo ratkaisu, vaikka päämäärän saavuttaminen vasta alkaakin siitä.

Diskurssien ollessa sosiaalisia konstruktioita, ne myös muotoutuvat joka hetki erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Kaunokirjallisten tekstien analysoinnissa onkin palkitsevinta hegemonisten rakenteiden näkyväksi tekeminen; merkityssysteemien tuottamisen, muotoutumisen ja uusiutumisen prosessien analysointi. Esimerkiksi se miten Salakan teoksessa todellisuus limittyy unimaailmaan syrjäyttäen sen.

3.6 Ideologia ja diskurssi

3.6.1 Diskurssien ideologiset seuraukset

Diskurssien käyttöön ja vakiintumiseen kytkeytyy usein ideologisia seurauksia, sillä merkityksillä on välittömään käyttöyhteyteensä liittyvän ulottuvuuden lisäksi yleensä myös laajempia, yhteiskunnallisia vaikutuksia. (Parker 1992, 118). Kirjallisuuteen, myös kaunokirjallisuuteen ja sen analysointiin liittyy näin aina myös poliittinen puoli. Kirjallisuutta tutkiessani ja analysoidessani en voi erottaa sitä täysin politisoinnista, koska lukijana kokemukseni on aina yksilöllinen sosiaalinen konstruktio, kulloisenkin diskurssin toimintakontekstissa.

Diskurssien sisäisten subjektipositioiden rakentumisella voi myös olla ideologisia seurauksia. Jonathan Potter ja Margaret Wetherell puhuvat ideologisista minuuksista, jotka pysyvät yllä palvellessaan joitakin yhteiskunnan kannalta tärkeitä funktioita ja saattavat rakentua alistuksen varaan. Subjektipositiot voivat siis olla sekä tuottamassa oikeuksia että riistämässä niitä. (ks. Jokinen 1993, 99; Potter & Wetherell 1989, 108-109.)

3.6.2 Lukijan ideologian vaikutus

Tekstin ideologiset vaikutukset ovat seurausta analyysoijan tulkintojen painotuksesta. Diskursseista rakentuvat ideologiset seuraukset syntyvät analysoinnin, jota lukeminen

aina jossain muodossa on, seurauksena. Teksteissä esiintyvät subjektipositiot (diskurssissa rakentuvat toimijoiden subjektiasemat) ovat uusintamassa hegemonisia rakenteita, mutta myöskin purkamassa niitä. Tutkijan onkin tärkeä löytää käytäntöjä, jotka ovat oikeuttamassa erilaisia ideologisia seurauksia. Hallitsevan aseman tekstin tulkinnassa voivat saada myös muutosta ja kamppailua hakevat merkityssysteemit, eivätkä ainoastaan hegemonisia alistussuhteita uusintavat rakenteet.

Teksteistä voi löytyä hyvinkin jännitteisiä suhteita. Vallitseva diskurssi voikin saada taisteluparikseen muutosta haluavan diskurssin. Silloin tutkijalla on valta sympatiseerata joko hegemonista diskurssia tai valita transformaation⁴ tie tässä hegemonisessa kamppailussa. Transformaation “alkuperä” voidaan paikantaa interdiskursiivisuuteen. (Jokinen 1993, 102). Diskurssit viittaavat muihin diskursseihin eli ovat interdiskursiivisessa suhteessa niihin. Diskurssit eivät ole totuudenomaisia ja pysyviä, vaan muotoutuva kulloisenkin tulkitsijan analyysissa. Diskurssien osasilla ei ole pysyviä ideologisia merkityksiä, vaan kielellisiä resursseja voidaan käyttää monin tavoin tukemaan diskursseja. Joten vaikka kirjailija on antanut tekstilleen merkityksen kirjoittamishetkellä, niin merkitsevyydet eivät ole yksiselitteisiä, vaan myös interdiskursiivisuudella on niihin vaikutuksensa. Juuri tämä merkitsevyyksien ristiriita antaa mahdollisuuden tulkinnoille, jotka voivat johtaa tulkinnassa tekstin uusintavaan luonteeseen.

3.7 Kontekstin vaikutus

Diskurssi voi käydä kiivasta vuoropuhelua joko tekstin sisällä tai ottaa kantaa tekstin ulkopuolisiin diskursseihin, jotka ovat tutkijan analyysissa aina mukana, koska tutkija on merkityssysteemien sisällä osallisena, omassa kulttuurisessa kontekstissään. Kontekstin merkitys on erittäin tärkeä, koska tulkintarepertuaareja voi muodostaa ainoastaan konteksteja vasten, tulkinnan rakentamisessa olennaisena osana ovat yhteiskunnallinen-, kulttuurinen- ja yleinen vuorovaikutuskonteksti. Näistä kaikista ja tekstistä koostuva tulkintakonteksti on merkitysresurssi, jota ilman ei diskurssianalyttistä tulkintaa voi tehdä.

⁴ Transformaatio käsitteen juuret Antonio Gramscissa. Mm. Foucault käyttää käsitettä tulkinnoissaan.

Tekstin merkitys luo vain pohjan merkitsevyyden rakentamiselle, tutkija voi vain pyrkiä nostamaan tekstistä esiin usein toistuvia ja perusteltavia kannanottoja. Ristiriitaisuuksien etsinnällä analyysissa päästään yleensä perusteltaviin tulkintoihin; esimerkiksi tarttumalla teksteissä esiintyvien miesten identiteetin rakentumiseen, siihen mitä mieheltä odotetaan toimijana ja miten miehen toiminta eroaa niissä hegemonisista ennako-oletuksista.

Se millainen subjektipositio miehelle teksteissä rakennetaan, ei ole yksiselitteinen, koska eri konteksteissä minä realisoituu eri tavoin. Tutkijan täytyy tehdä valintoja tutkittavan aineiston analyysissään; hän ei voi analysoida kaikkea aineistossa esiintyvää. On myös tiedostettava ideologisten seurausten rakenteellinen luonne, koska seurauksina tulevat johtopäätökset eivät ole suoraan jäljennettävissä aineistosta, vaan ne on rakennettava, mahdollisimman vaihtoehdottomiksi. Se miten tekstejä luetaan, ja millaisiin näkökulmiin analyysissa päädytään, on saatava pohjansa tekstin merkityksestä sisällön analyysissa.

Valintoihin pakottaa se tosiasia, että toiminta on rakentunut monikerroksiseksi kuin kerrostalo, jossa on monia merkitysmaailmoja ja toimintakonteksteja. Toimijat ja toimijoiden elämät näyttäytyvät jokaiselle tarkastelijalla omanlaisinaan, niiden merkitsevyydet rakentuvat ympäröivän sosiaalisen maailman sisällä. Teos on kulttuurikonstruktivistinen rakennelma. Sosiaaliset identiteetit tuotetaan kieltä käytettäessä; ilman puhetta ja tekstejä ei voida ymmärtää subjektin rakentumista. Diskurssianalyysi, joka pyrkii pureutumaan toiminnan yksityiskohtiin, on eräs ratkaisuyritys tähän ongelmaan, yritys tehdä ymmärrettäväksi sitä, miten me kaikki olemme osallisina siinä kulttuurin virrassa, joka jatkuvasti uusintaa ja muuntaa itseään. (Jokinen 1993, 232).

Tekstien tulkinnassa on aina intertekstuaalisuus läsnä; jokainen teksti on aina suhteessa myös toisiin teksteihin, argumentoi suhteessa niihin ja oletettu yleisö vaikuttaa aina myös tekstin ja tulkinnan tuottamisen tapaan

3.8 Vallankäytön kaksisuuntaisuus

Diskurssien tutkimuksessa on kiinnitettävä huomio siihen, miten ne tuottavat ja uusintavat ulkopuolista maailmaa. Yksittäistä diskurssia tulisi tarkastella osana kokonaisuutta, intertekstuaalisuus tulkintaan mukaan ottaen, jolloin voidaan löytää yhteyksiä, jopa institutionalisoitunutta jatkuvuutta. Teoksen analyysin tulisikin ulottua sen kansien ulkopuolelle, koska tekstit heijastavat aina myös ulkopuolisia sosiaalisia rakenteita, instituutioita ja valtaa (poliittista). On otettava huomioon myös tulkinnan vaikutus materiaalisen maailman muuntamiseen ja uusintamiseen. Ontologisen konstruktionistisen luonteen esiintuominen on tutkimukselleni ominaisin. Ontologinen todellisuus saa merkitsevyytensä diskursseissa, siitä tulee "tietoa". Ian Parkerin mukaan "ontologinen" status pitäisi antaa kaikille vakiintuneille fyysisille ja sosiaalisille asioille, joiden keskelle synnymme ja joiden joukossa elämme. (ks. Parker 1992, 23-41). Tutkijana analysoidessani kielenkäyttöä, olen vallankäytön sisällä; tiettyjen tulkintojen ontologisoimisessa on kyse kielellisestä vallankäytöstä.

Vallankäytöllä on kaksisuuntainen luonne, jonka voisi ajatella niin, että kun esimerkiksi jokin uusi diskurssi saa lisää valtaa, niin valta tavallaan vähenee siltä diskurssilta, jolla suurin osa vallasta on tähän asti ollut. Tämän tutkimukseni kontekstissa vallan voisi ajatella vähenevän hegemoniselta diskurssilta, kun jokin kilpaileva merkityssysteemi ottaa itselleen valtaa, ja kun uusi diskurssi on saanut valtaa tarpeeksi, niin se vie valtaistuimen ja siitä tulee uusi hegemoninen diskurssi, jolloin vanha vallasta syösty diskurssi joutuu uutta diskurssia vähempi arvoiseen asemaan.

4 KONSTRUKTIONISMI

4.1 Konstruktionismin käytännöt

Ontologisessa konstruktionismissa yksittäisissä tilanteissa tuotettua todellisuutta suhteutetaan tekstin ulkopuolisiin diskursseihin, jolloin voidaan löytää institutionalisoitunutta jatkuvuutta. Mm. Siitä miten sukupuolta tuotetaan puheessa, millaisia ajatuksia miehen ja naisen tehtävistä on vallalla ja ovatko käsitykset miehelle sopivasta toiminnasta muuttuneet. Ontologiassa korostetaan instituutioiden ja vallan merkitystä puheen tuottamisessa.

Puheiden ja tekstien kielellisen aineiston lisäksi on otettava huomioon myös sisäinen maailma, kulttuurisesti sisäistetty tietoisuus, sitä vastaan kapinoiva tiedostamaton tai vielä kulttuurisesti järjestäytymätön kokemus. Rajojen ylittäminen on tärkeää, koska kieli heijastaa aina jotain tekstin ulkopuolella olevaa vallankäyttöä. Yksittäisten tilanteiden merkitykset eivät ole ainutkertaisia, vaan aina myös sidoksissa niiden ulkopuoliseen maailmaan, sosiaalisiin rakenteisiin ja instituutioihin. Tutkimukseni perustuukin tällaiseen kulttuurikonstruktionistiseen ajatteluun.

Tulkintaa koskevaa teoriaa kutsutaan yleensä hermeneutiikaksi. Tulkinnassa onkin kyse merkityksen välittymisestä ja merkityksen välittämistä koskevan roolin tiedostamisesta. Tieto muodostuu tulkitsijan, tekstin ja kontekstin välisessä toiminnassa. Lukija aktivoi tekstin merkityksen täyttämällä tekstin 'aukkoja', identifioi osien välisiä yhteyksiä ja konkretisoi viittauksia. (mm. Mikkonen 2001, 66-67).

Teosten tulkinnassa voi myös korostaa teosten asemaa aikalaispolitiikan taustaa vasten. Johon vaikuttaa se miten selkeästi erilaiset merkityssysteemit ovat löydettävissä, jos teksti ei sisällä selkeitä viittauksia tai vastakohtaisuuksia yhteiskunnalliseen kontekstiin, löytäminen on hankalampaan. Mutta jos selkeitä viittauksia teoksen teemaan on paljon, kuten aineistossani olevassa kirjallisuudessa on, niin tulkintarepertuaarit ja niihin

sisältyvät kontekstit avautuvat tulkitsijalle helpommin.

Diskurssien limittymistä poliittiseen ajatteluun ei voi kyseenalaistaa, vaikka olisikin kyse kaunokirjallisista diskursseista. Kieli heijastaa aina sitä kulttuuria, yhteiskuntaa ja ympäristöä, jossa sitä puhutaan ja näitä konteksteja vasten aineistoa tulisi peilata. Kulttuurin tuotokset heijastavat yhteiskuntaa, jossa elämme, mutta ne myös tuottavat kulttuurisia merkityssysteemejä ja tulkintarepertuaareja, joiden avulla hahmotamme ympäristöämme ja yhteiskuntaa.

4.2 Ulkoinen ja sisäinen puhe - kertomus ja sisäinen tarina

Teksteissä sanat saavat kontekstuaalisia, monimuotoisia assosiaatioita sisältäviä merkityksiä. Ja kertomus rakentuu näistä sanoista, niiden sisältämistä merkitsevyyksistä ja sanojen välisten suhteiden merkitsevyyksistä. Teoksen kertomus välittää kokemuksen kokonaisuuden ilmaisemien ajatusten välityksellä, suoranaisten merkitysten ohella se välittää myös epämääräisempien metaforisten, tyyllillisten ja rytmisten piirteidensä kautta. Samalla tavoin kuin ulkoinen ja sisäinen puhe eroavat toisistaan sekä funktion että muodon suhteen, myös ulkoisen kertomuksen ja sisäisen tarinan välillä on laadullinen ero. (Hänninen 1999, 48).

Tarinat eivät ole ainoastaan perinteen ylläpitäjiä vaan myös uusien merkitysten tuottajia. Jokaisen täytyy rakentaa sosiaalinen tietoisuutensa itse; suunnitella ja valita rakennuspalikkoina olevat tarinat. Kuten aineistossani olevat miehet rakentavat mieskuvaa, joka poikkeaa hegemonisen maskuliinisuuden muodostamasta kuvasta. Ja joista tulkitsijana rakennan merkitsevyksiä. Nämä valinnat merkitsevyksien ja niistä muodostuvien tarinan omaisten diskurssien välillä eivät aina ole edes tietoisia. Mutta näitä tarinoita käytetään sosiaalisen elämän rakennuspalikkoina usein niiden rakennettua luonnetta miettimättä; varsinkin hegemoniset tarinat otetaan usein annettuina, koska niiden uusintamisen ajatellaan olevan sitä, mitä sosiaalinen ympäristö odottaa.

Tarinat ovat valmiita konstruktoita ja niiden selkeää ja turvallista rakennetta on helppo

käyttää oman elämänsä rakennelman lisäksi. Se helpottaa suunnittelua, sekä liittyy kokonaisuuden ympäröivään kontekstiin sopivaksi. Onneksi on myös tarinoita, jotka eivät sovi kaikkien ideologioihin ja juuri nämä tarinat aiheuttavat ymmärtämättömyyttä ja uusia tulkintoja; ja siitä seuraa uusien tarinoiden syntymistä. Petri Tammisen *Miehen ikävä* teoksessa on yksi konkreettinen kuvaus tällaisesta hegemonisen tarinan hylkäämisestä ja uuden tarinan synnystä.

Kuka perkele yrittää olla kovempi kuin minä’, hän juo sen kuukauden. Selvittyään hän muuttaa vuokratölliin maalle, hankkii pystykorvan ja raitistuu kertaheitolla. ‘Viinasta ei tullut enää hyvä olo’, hän selittää järkyttyneille tuttavilleen. Tuttavat tuntevat itsensä petetyiksi. Elämä vaikuttaa heistä sekavalta. (Tamminen 1997.)

Kutsun tätä tarinaa osaksi irtiotto- repertuaaria, jossa mies kaipaa muunlaiseen elämään välittämättä sosialisointiin piirretyistä odotuksista. Ympäristö odottaa tietynlaista maskuliinisuuden- maalausta. Jos mies ottaakin irtioton, eikä mahdukaan enää raameihin, niin yleisö on hyvin hämillään, kun ei ymmärrä mitä uudenlainen mieskuva esittää ja on hyvin pettynyt ymmärtämättömyyteensä.

Sosiaalis-konstruktionistisessa tutkimuksessa ei kiinnitetä niinkään huomiota siihen “mitä tapahtuu ihmisen “pään sisällä” vaan se mitä tapahtuu ihmisten välillä.” (Hänninen 1999, 24). Ja tarkastelun kohteena ovat sosiaaliset konstruktiot, se miten niitä rakennetaan ja oikeutetaan käytännöissä. Tässä tapauksessa kaunokirjallisista teksteistä tarkastellaan miehen esittämisen tapoja. Tyyllillisesti voisi paneutua fokalisaatioon, siihen millaisesta näkökulmasta sisäiskertoja asiat esittää, mutta lähinnä se voimistaa tai heikentää asioiden painoarvoa, ei niinkään muuta sitä. Se, että onko tarinan kertoja minä-kertoja, kuten Salakan *Valveunivaeltajassa* tai monimuotoinen-kertoja, kuten Petri Tammisen *Miehen ikävä* kokoelmassa, ei muuta teosten merkitystä mies-diskurssiin osallistuvina. Tammisen kertojan asenne ja suhtautuminen eivät ole selkeästi kantaottavia, paremminkin kerronta on melko objektiivista, yleistävää, koska kertoja ja henkilö paikoitellen sulautuvat yhteen ja niiden epämääräisyyden vuoksi on vaikea välillä sanoa, että kuka kertoo tai fokalisoii, näkökulma saattaa vaihdella kesken tarinan. Tutkimuskysymyksiäni vastauksien etsintään sopii parhaiten diskurssianalyysi ja tulkintarepertuaarien etsintä, joka ei tietenkään sulje pois myös sitä aspektia, että

millä tavalla asiat on kerrottu, mutta lähinnä kiinnitän huomiota tutkimuksessani siihen miten miestä on kuvattu; minkälaisia tulkintarepertuaareja teksteistä on mahdollista rakentaa?

Repertuaari on jotain languen ja parolen väliltä, siinä etsitään teksteistä kuvauksia, termejä ja kielikuvia, jotka merkityksellistävät maailmaa. Repertuaarien muodostamiseen vaikuttaa tulkinta ja se miten tulkitsija hahmottaa yhteiskunnallisia diskursseja ja kulttuurin rakentumista. Parole⁵ on viestin välittämistä yleisölle. Parole rakentuu koodista tai koodien joukosta. Koodi (*“langue”*) on systemaattinen ja pakollinen puheyhteisölle, joka on osallisena, kun taas viesti (parole) on satunnainen, eikä noudata mitään selkeitä sääntöjä.

4.3 Kulttuurikonstruktionismia

Kulttuurikonstruktionistinen diskurssiteoria yhdistää diskurssianalyysiä ja kulttuuriteoriaa, tavallaan strukturalistien jalanjäljillä, mutta etnometodologistien maaperällä, jolloin tekstin tulkintaa otetaan myös vallan elementit mukaan tutkimukseen. Kielen ja ideologian limittymisen vuoksi kielen analyyseilla voidaan paljastaa sosiaalisten rakenteiden toimintatapoja; diskurssianalyysillä pyritään tekemään näkyväksi näitä piiloisia normeja, sääntöjä ja rakentumishierarkioita, joilla diskursiivia rakenteita “oikeutetaan.” (ks. Mills 1997, 133-140.) Fairclough ajatteluun pohjautuen uskon, että diskurssit osallistuvat vahvasti sosiaalisten suhteiden rakentamiseen, eivätkä vain kuvaa tai heijasta niitä.

Gramscilaisessa teoriassa vallan muodostamia kielen toimintatapoja kutsutaan “hegemoniaksi”, jonka kehyksen muodostaa modernin kapitalistisen yhteiskunnan valta. Oletuksena, että hegemonia ja hegemoninen kamppailu ovat merkittävässä osassa instituutioiden ja organisaatioiden diskursiivisissa käytännöissä. Keskustelutavat ilmentävät luonnollistettuja ideologioita, jolloin ne toimivat hegemonioiden ylläpitäjinä. Kulttuurisen hegemonian yksi ulottuvuus on, että diskursiiviset käytännöt kontrolloivat

⁵ “Parole” on Ferdinand de Saussuren käyttämä termi diskurssille.

instituutioita. (ks. Fairclough 1995, 91.)

Valta-analyysia voi käyttää diskurssin sisäisten valtasuhteiden tutkinnassa; tutkitaan mitä diskurssissa sanotaan tai tehdään, millaiset ovat toimijoiden väliset suhteet diskurssissa ja millaisiin subjektipositiioihin ihmiset voivat asemoitua tai tullaan asemoiduiksi. (ks. Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 86.)

Mihail Bahtinin mukaan ei ole olemassa kieltä, joka ei olisi kietoutunut osaksi erityisiä sosiaalisia suhteita, ja että nämä sosiaaliset suhteet ovat puolestaan osa laajempia poliittisia, ideologisia ja taloudellisia järjestelmiä. Käyttäessämme kieltä, käytämme aina myös valtaa, joko tietoisesti tai tiedostamatta. Myös lukiessamme altistumme vallankäytön alle, joka saattaa vaikuttaa ideologioidemme muotoutumiseen. (mm. Viikari 1991.)

5 MIKÄ ON MIES?

5.1 Mistä mies on rakennettu?

Mistä on pienet pojat tehty: asfaltti-ihottumasta, muumilaastarilla paikatuihin polvista, kyynelistä poskella, puukeppipyssyistä, pikkuautoista, takovista pikkunyrkeistä äidin rinnoilla, möröistä sängyn alla, eripari sukista, värikkäistä satukirjoista, kirkkaista silmistä, joista näkee totuuden, äidin sylistä.

Mistä on isot pojat tehty: hiljaisesta tienpäällysteestä, avonaisista haavoista, umpeutuneista kyynelkanavista, konekivääreistä, nopeista autoista, puristuvista nyrkeistä, peikoista kaapissa, mustista sukista, sarjakuvista, silmistä, joissa totuus on hyvin syvällä, naisen sylistä.

Nämä edelliset ajatukset ovat sanoista rakentamiani pojan ja miehen malleja, jotka ovat läsnä ihmisten ajatuksissa siitä, millainen miehen pitäisi olla. Nämä ajatukset sisältävät rationaalisen, järkeen perustuvan mallin, joka varmastikin pohjaa hyvin kauas kasvatukseen, protestanttisen etiikkaan, jossa on vahvana ajatus toimijasta, joka sulkee tunteensa taka-alalle. Nämä kuvaukset sisältävät myös ajatuksen siitä, miten yhteiskunnallistumisen seurauksena pienestä pojasta kasvaa mies, joka on tunnistettavissa samaksi pojaksi, mutta silti ihan erilaiseksi. Ajattelen Eisabeth Badinterin (Badinter 1993) tavoin, että miehisuus on jotakin joka omaksutaan ja rakennetaan ja että se voi näin ollen myös muuttua; mikä on rakennettu, voidaan myös purkaa ja rakentaa uudelleen. Myös "mies" ja maskuliinisuus ovat kielessä rakennettuja konstruktioita, joita sekä puretaan, että uusinnetaan.

"Mies on normi - vahva, älykäs, rationaalinen, kova, aktiivinen ja aggressiivinen." (Vainikainen 1998, 11). Samasta teoksesta ovat myös seuraavat ajatukset. Poikia pidetään yleisesti vähemmän empaattisina ja epäsosiaalisempina kuin tyttöjä. Heidän oletetaan olevan kiinnostunut arvoista, jotka eivät liity kotikeskeisyyteen, eikä hoivaamiseen. Pojat ovat levottomia ja vaikeita kasvattaa, he käyttäytyvät häiritsevästi

ja riitelevät. Pojat myös halutaan nähdä alistumattomina, riippumattomina, autonomisina ja halukkaina johtaviin aseisiin. Heiltä myös odotetaan vahvaa suoriutumisviettiä; poikien ei odoteta epäonnistuvan, vaan parantavan suorituksiaan. Pierre Bourdieu sanoin, ”olla mies on yhtä kuin sijoittua joka suhteessa valtaa merkitseviin aseisiin.” Nämä ovat mieheen ja maskuliinisuuteen liitetyjä ominaisuuksia, oletuksia siitä millainen mies on tai millainen miehen tulisi olla.

Miehen tulee täyttää patriarkaalisen järjestelmän vaatimukset; miehillä on valta kokea ylemmyyttä naisiin nähden, mutta myös miesten kesken toteutuvaa herruussuhdetta, jossa määrällisesti pienempi joukko valtaapitäviä määräävät enemmistön käyttäytymisestä. (ks. Badinter 1993, 137). Tällaisessa ideologiassa pojille opetetaan, että tarkoitus pyhittää keinot ja kivun kestäminen on rohkeaa ja miehekästä. Tällaiset väittämät ovat mielestäni vailla pohjaa, koska maskuliinisuus ei ole mitään selvärajaista ja pysyvää, vaan koko ajan muutoksen alla, eikä se todellakaan ole universaalista, koska jopa yhdessä kulttuuriympäristössä on niin monenlaisia maskuliinisuuksia.

Mies on patriarkaatin synnystä alkaen määritellyt itsensä etuoikeutetuksi naisiin nähden; voimakkaammaksi, älykkäämmäksi, rohkeammaksi, vastuullisemmaksi, luovemmaksiksi ja järkeväämmäksi. (ks. Badinter 1993, 19.) Miehet mielellään tukeutuvat tällaiseen ajatteluun, koska siitä on heille hyötyä, eikä heidän tarvitse silloin rakentaa omaa maskuliinisuuttaan. Vaikka suurin osa miehistä ei vastaa tällaista mallia, jota hegemoninen maskuliinisuuden kuvaus esittää, niin sen taakse on helppo piiloutua. Mutta onneksi ”uudenlainen” mies on astunut näyttämölle. Ja maskuliinisuuden lavastettu luonne on paljastettu, kun hegemonian esirippua on raotettu.

Sillä että isien vaikutus poikien elämään heti syntymästä lähtien on nykyisin paljon suurempi kuin aiemmin, on varmasti osaltaan vaikutusta uudenlaisen maskuliinisuuden esiin astumiseen. Koska monet miehet kokevat nykyisin myös isyyden kuuluvan olennaisena osana miehisyyteen. Teollinen yhteiskunta vei miehet liian aikaisin pois poikiensa luota betoniseen työelämään, jolloin mies ei päässyt synnyttämään miestä. Aineistonani olevissa teoksissa käsitellään tätä isäsuhdetta monin tavoin, mutta aina kompleksisena. Isä on aina tavallaan löydettävä ja voitettava, jotta voisi syntyä mieheksi, koska isä on ollut teoksissa esiintyville miehille tuntematon, jopa uhka.

Teoksissa mietitään miestä, sitä millaisen kuvan miehestä saa, sitä millaisen miehen mallin tämän päivän miehet ovat isiltään saaneet. Samoin Salakan romaanissa, Tammisen novellikokoelmassa kuten Raittilan teoksessakin.

Hän luki isälleen saapuneita asutuslautakunnan välipäätöksiä siltä ajalta kun tämä paikka oli vielä ollut pelkkä kunnianhimoinen haave työlle ahneen miehen päässä(...)Uskomattoman määrän kirjelappuja (vaimolleen) äijä oli saanut aikaiseksi, melkein puhumaton mies, jonka kädessä Rajala ei ollut kynää nähnyt kuin veikkauksen tuloksia luettaessa. (Raittila 1999, 227.)

Etäisyyden lisäksi aineistostani löytyvä isä on myös ankara ja vaatii pojalta kunnianhimoisia suorituksia. Perinteinen mies on pojalleen roolimallina tavalla, joka on häneen syvälle taottuna. Tytöille teräksestä pakotettu mies voi näyttää lempeämmänkin puolensa.

Minäkin olin sen matkassa rakennuksella. Jos sillä oli urakka, se antoi kyllä meidänkin tienata. Kerran olin tehnyt muottilaudotusta koko päivän. Isä tuli siihen iltapäivällä. Se ei sanonut mitään, mutta rupesi purkamaan sitä mun muottiani. Yheksän aikaan illalla se oli kai saanut sen valmiiksi, koska tuli kotiin. (...) Se laittoi talon yläkertaan kaksi kamaria ja veti vesijohdot. Telkkarinkin se osti, kun tytöt kärtsi. (Raittila 1999, 157.)

Näissä kuvauksissa miehestä rakennetaan mallia, joka vastaa tavallaan perinteistä kuvaa miehestä, mutta kuvaus ei rakenna sitä ihailleen, vaan työorientoituneeksi etäiseksi kasvattajaksi, jopa julmaksi miehen malliksi. Teollistuvassa yhteiskunnassa fyysisen voiman ja kunnian tilalle tulivat menestys, raha ja hyödyllinen työ, jotka ovat myös oikeuttaneet isän loitonemista perheestä yhteiskunnallisissa diskursseissa.

Nykymiehet, kuten naisetkin, ovat kasvaneet erilaisessa kulttuurisessa kontekstissa kuin heidän isänsä tai isoisänsä. Tällä kaikella on merkitystä siihen millaisena mies nähdään ja millaiseksi mies rakentuu nykyisessä sosiaalisessa todellisuudessa. Moniin kuvauksiin miehen roolista vaikuttaa vahvasti myös se millaisessa sosiaalisessa todellisuudessa tutkijana olen itse elänyt ja millaiset lähtöoletukset minulla on miehen ja naisen malleista, joita vasten vertaan löytääni. Siksi kärjistetyt kuvaukset kulloisestakin hegemonisen aseman saavuttaneesta maskuliinisuudesta ovat tärkeitä taustoja, joita vasten löytääni miehen häilyviä ääriviivoja voi peilata. Koska mieskuva on rakennettu kielessä, niin sen ääriviivat saavat muodon, joka liikkuu kuin

kuvaa katselisi järven pinnasta. Koska kieli ja sanat sisältävät monimutkaisi merkitysjärjestelmiä, jotka eivät koskaan ole aivan synonyymisiä muiden muodostamille merkityksille.

Omassa elämässäni käyty keskustelu “Sinun vuoro vaihtaa vaippa” ja seuraavassa lauseessa, “olisit joskus *niin kuin mies* ja kantaisit rahaa kotiin, että voisi palkata lapsenvahdin eikä tarvitsisi tapella työnjaosta.” Miestä puretaan, uusinnetaan ja rakennetaan diskursseissa. Ei edes itseä pysty muuttamaan päivässä, miten sitten muita. Naisilla on ihan yhtä lailla perinteen taakka vaikuttamassa heidän näkemyksiinsä. Heillä on omat oletusarvonsa tavasta olla mies tai nainen. Ilpo Salonen sanoo: “Miehetkin ovat ihmisiä. Naisetkin ovat vain ihmisiä.” (Salonen 1995, 22.)

Miehenä olemiseen on monia tapoja; omaa miehisyyttään tai naiseuttaan ei tarvitse sulkea pois, jotta voisi olla mies. Tapoja olla mies on yhtä monta kuin on miehiä; tapa voi olla jotain perinteisen maskuliinisuuden ja feminiinisuuden väliltä, tai jokin niiden kombinaatio. Jotta miehen täysivaltainen mieheys ja isyys ja sitä kautta koko miehisyyden kauaskantoinen muutos voisi tapahtua, niin myös kulttuurisissa diskursseissa tulisi tapahtua muutoksia, kuten työelämä-diskurssissa.

5.2 Millaisen miehen löysin?

Löysinkö yhteiskuntaa rakentavan miehen vai miehen, joka rakentaa majansa kulttuurin ulkopuolelle? Onko löytämäni mies hegemonisen maskuliinisuuden karikatyyri? Vai millainen on kuva tekstiin piirretystä miehestä? Mistä kaunokirjallisesta maailmasta löytämäni mies on rakennettu? Minkälainen on tie yhteiskuntaan, josta mies on lähtenyt teoksen maailmaan?

Teosten tulkinnassa pohdin sitä millainen miehen oletetaan olevan ja millaisena miestä on aineistossani kuvattu? Pohdiskelen mieheyden olemusta nykykirjallisuuden mieskuviin uppoutuen, kolmessa erilaisessa 1990-luvun lopun miestä kuvaavassa kaunokirjallisessa teoksessa. Juuri 1990-luvun lopulla miestutkimuskeskustelu alkoi

käydä yhteiskunnassamme voimakkaampana kuin aiemmin. Tarkastelen miestä enemmänkin yhteiskunnan osana kuin pohjana. Pohdintojeni kautta haen varmuutta uuden miesmallin lavaesiintymiseen. Ilman tukea on vaara horjauttaa, kaatua tai pudota tyystin. Nämä uudenlaiset miestä tukevat rakenteet täytyy löytää aineistosta mahdollisimman vaihtoehdottomasti. Lopuksi paneudun siihen, mikä pitää mahtavan maskuliinisuuden mausoleumia pystyssä. Kielen käytöllä on erilaisia funktioita; erilaisilla tavoilla puhua asioista pyritään erilaisiin vaikutuksiin. Kun teoksissa puhutaan miehistä tavalla, joka poikkeaa hegemonisesta tavasta, niin sillä on mielestäni jokin tarkoitus ja pohdinkin sitä, että millä tavoin näissä teoksissa tuodaan niiden tarkoitusta esiin.

Fenomenologisessa tutkimuksessa teoksen sisältöä tarkastellaan itsenäisenä verbaalisena ”todellisuutena”, jonka luetaan ei anneta minkään ulkopuolisen vaikuttaa. Tavallaan sisäistarina täytyykin ottaa vastaan omana kokonaisuutenaan ja tulkinnan tulee olla tekstilähtöistä, eikä sisällöstä voi tehdä mitään johtopäätöksiä, joihin ei tekstistä löydy perusteluja. Mutta jos ajatellaan koko teoksen merkitystä; sitä mihin diskurssiin se osallistuu? Tällöin täytyy väkisin ottaa tulkintaan mukaan teoksen syntykonteksti ja tulkinnassa siihen kietoutuva luentakonteksti, koska emme lukijoina voi olla erillisiä meitä ympäröivästä sosiaalisesta todellisuudesta, jos pyrimme löytämään aineistostamme kiinnekohtia kulttuuriseen kontekstiimme. Ajatukseni pohjaavat kulttuurikonstruktionismiin. Tutkin teoksia diskurssianalyttisin keinoin, koska haluan löytää niille paikan yhteiskunnallisesta kirjajhyllystä. Mietin aineistonani olevien teosten paikkaa yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa diskursseissa; tulisiko ne sijoittaa sosiaalista todellisuutta kuvaavien, uusintavien vai muokkaavien joukkoon?

Olen esittänyt ja pohtinut fenomenologista ja hermeneuttista tapaa lähestyä kirjallisuutta, koska etenkin fenomenologisen ja kulttuurikonstruktionistisen kirjallisuuden tutkimuksen välillä on kuilu, jonka ylittämiseen tarvitaan siltaa, jotta voisi ymmärtää kaunokirjallisuuden paikkaa yhteiskunnallisessa kontekstissa, suurinta osaa teoksista onkin mahdollista tulkita vain jollain keinoin näiden kahden ääripään väliltä, mutta monet teokset ylittävät tämän sillan ja astuvat kulttuurikontekstiin; osallistumaan yhteiskunnallisiin diskursseihin. Kieltä käyttämällä rakennetaan merkityksiä, myös tutkijana rakennan tätä merkitysrakennetta omilla näkemyksilläni. Ja

nämä rakennetut konstruktiot ottavat osaa aiheesta käytävään diskurssiin, jonka sisällä myös itse tutkijana olen.

Teokset ottavat osaa yhteiskunnassa käytävään keskusteluun kulttuurisessa kontekstissa. Miehet on kuvattu eri tavoin kuin perinteessä odotetaan; heidät on riisuttu aseista, jolloin diskurssi ei aiheuta vastaisku diskurssia, vaan päinvastaisen hämmentyneen sympatiseeraavan ajattelun näitä miehiä kohtaan. Jopa niin maskuliininen asia kuin armeijan kertausharjoitukset on kuvattu teorisoimalla koko "sotatanner" miesaineksen analysoinniksi. Tällainen mieskuvaus herättää ajatuksia kulttuurisista konventioista kaatamalla niitä väkivallattomin keinoin.

Hannu Raittilan *Miesvahvuus* kokoelmassa on novelli *Jylhäkallion ylpeys*, jossa "pihalla" oleviksi kuvatut nykymiehet kutsutaan kertausharjoituksiin, joista he kukin selviytyvät persoonallisella tyylillään, eivät ehkä kuitenkaan tavalla, joka herättäisi perinteisessä miehessä kunnioitusta. Kertausharjoituksiin saapuu myös ekohistorioitsija, joka on Sotakorkeakoulun tutkija ja Jyväskylän yliopiston dosentti. Joka pitää miehille luennon aiheesta suomalainen mies. Hän kertoo 1940-50-luvun miehistä ja siitä miten he olivat maanviljelijöinä olleet omavaraisia ja kykeneviä järjen ja luovuuden käyttöön. Mutta sota teki miehistä kerralla urbaaneja olentoja, kun heidän selviytymisympäristönsä muuttui. Tässä teoksen ensimmäisestä novellista on löydettävissä tulkintakonteksti koko teokselle.

Siirala kuului sanovan, että tämä kaikki on kovin mielenkiintoista ja tuo hänelle mieleen muistoja lapsuudesta, omasta isästä ja naapurin miehistä, mutta miksi juuri meille puhutaan Suomen sodanaikaisen kenttäarmeijan luontosuhteesta. Siirala kysyi eikö aiheena pitänyt olla suomalainen mies. Dosentti sanoi koko ajan puhuvan siitä. Se kertoi tulevansa kohta johtopäätöksiin.(...) Dosentti ilmoitti, että niihin päästään vaikka heti: hänelle annettujen kenttä- ja taistelukelpoisuus-kriteerien valossa suomalainen miehistöaines oli koko neljäkymmentäluvun lopun ensiluokkaista ja varsin hyvää tasoa pitkälle viisikymmentäluvun puolellekin. Kuusikymmentäluvulta alkaen miehistöaines oli alkanut tasaisesti huonontua.(Raittila 1999, 82-83.)

Pyrin rakentamaan aineistonani olevista kaunokirjallisista mies-teoksista tulkintarepertuaareja, jotka vastaavat kysymyksiini siitä, miten miestä on kuvattu ja pohtimaan näiden repertuaarien kautta sitä eroavatko ne perinteen tarjoamasta

hegemonisesta mieskuvasta. Tutkiessani teoksia joudun tekemään valintoja, koska en voi ottaa kaikkia teoksissa esiintyviä tulkintarepertuaareja tutkimuksen alle. Rajaan alueen reunaehdoilla, jotka on miehen etsinnän eri muodot; millaisin keinoin mies etsii tapaa olla mies. Asetan nämä miehiset tulkintarepertuaarit kulttuurinkontekstiin, yhteiskunnalliseen kontekstiin ja yksityiskohtaisemmin vuorovaikutukselliseen kontekstiin hegemonisen maskuliinisen kanssa. Konteksteilla on tärkeä osa, koska repertuaareja ei voi rakentua ilman niitä. Tekstistä löytyy melko helposti viittauskonteksteja siihen millä tavalla niitä olisi luettava; eli mitkä ovat teosten teemoja.

Repertuaareissa määrittyy toimijoille kontekstisidonnaisia identiteettejä, joissa määrittyvät oikeudet, velvollisuudet ja ominaisuudet, joita toimija muodostaa itselleen ja muille toimijoille, sekä mitä muut muodostavat toimijalle. Tarkoituksena on esitellä repertuaareja, jotka heiluttelevat valtaa pitäviä hegemonisia repertuaareja. Vaihtoehtoisten repertuaarien esittäminen voi tuoda keskusteluun diskursseja, joilla on muutosvoimaa murtaa näitä hegemonisia repertuaareja. Ensimmäinen Petri Tammisen 1997 ilmestynyt *Miehen ikävä* -teos. Toinen Hannu Salakan *Valveunivaeltaja* (1999) ja kolmas tutkimani teos on vuonna 1999 ilmestynyt Hannu Raittilan *Miesvahvuus* novellikokoelma.

6 KIRJALLISUUDEN MIESKUVIA

6.1 Miehen ikävä

6.1.1 Miehen ikävä teoksen nimen pohdintaa

Kaipuuta, mutta mihin? Miehellä voi olla kaipuu elää vapaana miehen traditionaalisista odotuksista. Mies voitaisiin nähdä myös objektina, jos nimi olisi vain irrallinen lause, mutta teoksen kontekstissa mies on juurikin se subjekti, jolla on ikävä. Ikävän myöntäminen ei kuullosta kovin miehiseltä, eikä sankarilliselta, mutta teoksen miehillä onkin ikävä juuri tapaa olla mies. Olla mies, joka on sankari omalla tavallaan.

6.1.2 Teemana miehen etsintä

Petri Tammisen 1997 ilmestynyt *Miehen ikävä* koostuu 49 miehen elämää kuvaavasta tarinasta. Ne eivät niinkään ole novelleja kuin mieskuvia. Yhdistävänä tekijänä niissä on ns. perifeeristen miesten kuvaus. He ovat omalla tavallaan sankareita; he ottavat irtiotta maskuliinisuuteen, mutta enemmän itseään kuin muita vahingoittaen. He toteuttavat tätä alitajunnasta kumpuavaa hegemonisen maskuliinisuuden myyttiä vain niin kauan se hyvältä tuntuu. Pääteemoina ovat vapaudenkaipuu ja yksinäisyys. Miehet on kuvattu tarinoissa aseistariisuvien tulkintarepertuaarein; he eivät puolusta omaa egoaan, vaan päinvastoin ajalehtivat, paikoin tosin pyristelevätkin vahvojen naisten vanavedessä. Tosin vahvana näkyvät myös irtioton tulkintarepertuaarit, joissa miehen vapautta päättää omasta elämästään korostetaan. Mutta nämäkään merkitysrakenteet eivät hyökkää naisia vastaan, vaan pikemmin kulttuurisia odotuksia vastaan. Yksi teemaan viittaava on taistelu repertuaari, jossa sosiaaliset sukupuolet ottavat mittaa toisistaan. Tämän tarinan kuvaus eroaa siinä, että molemmat sukupuolet on kuvattu vahvemiksi osapuoliksi. Yleisesti aineistossani molemmat sukupuolet on pikemminkin kuvattu tunnetta edustaviksi osapuoliksi, eikä järkeä ja rationaalisuutta edustaviksi, kuten perinteisessä kuvauksessa miehestä on ollut tapana.

Karjalaismiehessä on satakiloa piukkaa lihaa.(...)Vaimo on melkein yhtä vahva, hän avaa seutukunnan tiukat purkit ja heittelee miehen ryyppykavereita tontille housunkauluksesta pidellen. Pariskunnan riidat ovat jäykkiä ja kömpelöitä. Siinä kaksi vahvaa hakkaa toisiaan ja lapset roikkuvat pohkeissa. Niitä irrotellaan seiniin ja kalusteiden pystypuihin potkimalla.(Tamminen 1997, 26.)

Tarinan miehen ja naisen valtataistelussa yhteiskunnan tulevaisuus kärsii, ja kulttuurin rakenteet kolisevat. Eikä taistelulla ole voittajaa. Tammisella on tapa kuvata asioita ottamatta niihin suoranaisesti kantaa. Kuvaus ja kerronta ovat objektimaista, jolloin lukijalla jätetään enemmän tilaa, tehdä omat tulkintansa merkitsevyyksistä. Naisen ja miehen välistä taistelua kuvataan hyvin lakonisesti, jopa surkuhupaisasti, mutta ei kuitenkaan kevyesti otettavaksi. Kertojan asenne ja suhtautuminen ovat yleistäviä, joka tuo lukijan osalliseksi tarinaan. Mutta todellisen läheisyyden tunteen tuo kerronnan historiallinen preesens, joka luo illuusion tapahtumien reaaliaikaisuudesta, jolloin lukija on ikäänkuin sisällä samassa maailmassa, josta kerrotaan. Tulkintarepertuaarien kulttuurinen konteksti lähenee näin tulkitsijan kulttuurista kontekstia ja tuo yhteiskunnan tekstiin ja tekstin mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun miehen hegemonisen maskuliinisuuden vuorovaikutuskontekstissa

6.1.3 Irtiotto-repertuaari

Roolit ovat sopimuksia, joita voidaan aina tarkistaa. Naiset ovat ehkä aiemmin oivaltaneet tämän. Meidän miesten pitäisi nyt löytää pääsy toiselle puolelle, vaistojen ja hoivan salamaailmaan ja etsiä se, mitä jätimme vaille, kun meistä kasvoi miehiä. (ks. Salonen 1995, 194). Tutkimissani teoksissa miehet ottavat irtiotoja ja etsivät juurikin tätä tietä, mikä johtaisi maailmaan, jossa ei tarvitsi olla jotain mikä pitäisi olla, vaan että voisi olla vapaa odotuksista, omanlaisensa mies, jota eivät kravatti tai naiset ahdista.

Viitekehyksenä minulla on näiden kaunokirjallisten teosten tulkinnassa se, miten miehet tekevät eroa suhteessa hegemonisen maskuliinisuuden oletuksiin tavasta olla oikeanlainen mies. Teosten miehillä on selvä kaipuu muutokseen; ulos yhteiskunnan betoniaitojen rajaamista väylistä, ulos luontoon pehmeämmille poluille, joista voi hypähdellä sivuun kenenkään sitä paheksumatta. Vahvimpana tulkintarepertuaarina aineistossani onkin irtiotto-repertuaari, jossa miehet ottavat irtiotoja hegemonisen maskuliinisuuden raameista ei niin esittävään taiteeseen. Irtiotot vaikuttavat osittain

jopa huvittavilta; Tammisen tapa kertoa näistä irtiotoista onkin hyvántahtoisuutta, jopa sääliä herättävää; hän ei kuvaa miehiä vahvoiksi ja pelottaviksi, vaan ihan harmittomiksi muille, muttei itselleen.

Irtiotto repertuaari, jossa mies haluaa pois järjen ohjaamasta maailmasta. Mies haluaa päästä ulos sankarimiehen puvusta, jollaiseen häneen odotetaan mahtuvan. Novellissa mies kokee, että hänen on saatava riisua konkreettisesti nämä vaatteet ja hän käyttäytyy vastoin kaikkea mieheltä odotettua hillittyä järkevää käytöstä.

(...)koikkelehtii pihalla takapuoli paljaana, varastaa pyörän ja polkee alushoususillaan Helsinkiin, pitää tauon Mäntsälän torilla, tilaa asuntovaunusta 24- osaisen tietosanakirjan, seisoo äijien kanssa marketin takana ilmapallo kädessään ja ottaa huikkaa. (Tamminen 1997)

Myös seuraavassa irtiottoa kuvaavassa repertuaarissa miehen käytös on jotain muuta kuin perinteisesti mieheltä odotettu käytös. Itsensä kohdatakseen miehen on päästävä ulos kulttuurin paineesta; lomalla luonnossa hänellä on aikaa ja mahdollisuus katsoa itseään ja tätä kautta myös toista. Miehillä ja naisilla on samat tavoitteet: arvostus, turvallisuus, rakkaus, mutta sukupuolten välillä vallitsee sitkeä, kuluttava, vuosituhansia jatkunut sissisota. (Salonen 1995, 9).

(...) pari juo aamulla kahvia teltan vieressä. Tunnelma on leppeä. Mieskin havahtuu: Jumalauta, mähän puhun sulle kuin tasavertaiselle. (Tamminen 1997, 12.)

Seuraavassa irtiotto repertuaariin kuuluvassa diskurssissa mies toteuttaa omaa tapaansa olla mies. Mies on mies, kun hän kävelee määrätietoisesti selkäsuorana. Miehen kuvaus saa jopa feminiinisiä piirteitä, koska tarinaan on otettu elementtejä myös maskuliinisen maailman ulkopuolelta, mutta elementit on limitetty vahvasti miehisen maailman kontekstiin. Nämä ristiriitaiset elementit ovat vahvassa vuorovaikutuksellisessa suhteessa ja käyvät dialogia. Tie, bensa-aseman baari, vaarat, ruumiillinen työ ovat vahvasti miehiseen maailmaan kuuluvia, joihin sekoittuvat ei-miehiseen maailmaan perinteisesti kuuluvat; kasvislounas, kotiympäristöön liitettävät kalusteet, ja luontoon kuuluvat karpäset ja linnut.

Joka aamu herätessään hän muistaa kaivavansa hautoja. Ruokatunnilla hän kävelee tien yli bensa-aseman baariin ja syö kasvislounaan. Hän hehkuu muovikalusteiden keskellä hiekan valoa ja vaarojen sineä.(...) Kärpäset saavat kulkea hänen ihollaan. Linnut eivät häntä pelkää. Joskus elokuussa, kun hiekka on yön jäljiltä ensi kerran kohmeessa, hän miettii, missä on rivin pää. Sinne asti hän kaivaa. (Tamminen 1997)

Tässä tarinassa miehen elämä ei rakennu toisten tai yhteiskunnan arvostukselle. Miehen toiseus ei toteudu, hänen itse siihen vaikuttamatta; kun mies ei ole itselleen vieras, hänen ei tarvitse tuntea myöskään toiseutta ei-miehisestä.

Miehen kaipuu ulos yhteiskunnasta ja kulttuuristaan tulee hyvin esiin novellissa Kanadassa. Miehiseen maailmaan perinteisesti kuuluu liikkuminen ja lähteminen, kun nainen taas on edustanut kotia ja pysyvyyttä. Mutta novellissa tai kuvauksessa, joiksi minä näitä Tamminsen teoksen osia kutsun, on perinteisesti naiseen liitettyjä ominaisuuksia, kuten heikkous, että ei ole pakko pärjätä. Kuvauksessa kerrotaan pakenemisesta, jonka aiheuttaa paine, sekä historian, että vaatimusten. Irtiotto repertuaariin kuuluva kuvaus jossa mies haluaa ulos kulttuuristaan.

Joka mies kaipaa joskus Kanadaan. Siellä ei omatunto soimaa. Olo on rento ja irtonainen. Maailma näyttää toissa vuonna perustetulta. Kohtuuttomuuksia ei vaadita, historia ei tuomitse eikä ahdistaa. Miehen arvo määritellään väljästi ja joka hetki uudestaan: 'Peluuta minua tai myy minut.' (Tamminen 1997, 108.)

6.1.4 Tunne-repertuaari

Toinen vahva repertuaari Tamminsen Miehen ikävä teoksessa on tunne-repertuaari. Tunne-repertuaariin kuuluvissa kuvauksissa miehiä ehkä ohjaa perinteisesti maskuliinisuuteen liitetty järki, mutta rationaalista toimintaa kuvataan tunteen värittämänä. Seuraavassa tunne-repertuaarissa miehellä on ikävä kotiin. Järki ohjaa miehen elämää. Jotta hän olisi mies, hänen täytyy jättää pehmeät arvot ja luonto taakseen ja suunnattava kulkunsa kulttuurin ja vallan maailmaan, johon hänen oletetaan kuuluvan. Hän on vieras itselleen; kaukana sisäisestä kodistaan.

Aamuyöllä Lapin mies nousee ja kävelee junan päästä päähän. Hän polttaa kopissa sätkän ja tuijottaa vaunun likaista lattiaa. Junan ilma kirvelee kurkkua ja silmiä. Kotiin on kahdeksan tuntia, työmaalle vielä seitsemän(...)Tunturissa

porojen juoksumailla ikänsä kulkenut mies kiiruhtaa kassi olalla asematunnelin metroon.(Tamminen 1997)

Seuraavassakin tunne-repertuaariin kuuluvassa kuvauksessa toiminta ohjaa miestä ja tunteet seuraavat mukana varjona, vaikka niitä ei korostetakaan, kuten ei suomalaisilla miehillä ole koskaan ollut tapanakaan, joka saa heidät vaikuttamaan tunteettomilta. Miehen on oltava vahva, tunteita ei näytetä, tilanteen on oltava hallinnassa, tunteet joko torjutaan, unohdetaan, tai sitten niiden on oltava äärimmäisiä. Kontekstuaalinen viittaus Myrskyluodon Maijaan tuo kuvaukseen lämmön ja tunteiden olemassaolon karun ulkokuoren alla.

Perheen ainoa poika rakastetaan Pohjanmaalla helposti peräkamariin. Paljon on Pohjanmaan miehissä remmiä ja sapelia. Vanhoillapojilla on ladossa heinien alla Pikkufiatti vuosimallia -62. Sillä on ajettu 1046 kilometriä. Miehet tekevät sillä kerran kesässä lomareissun naapuripitäjään. Toinen ajaa, toinen istuu vieressä vaiti. Perillä asutaan teltassa(...)Sitten vanhapoika rakastuu. Hän menee naimisiin ja antaa naiselle joka päivä kukan sydämessään. Nainen sairastuu ja kuolee. Miehellä ei mikään muutu. Hän kulkee kylällä sama myrskyluodonmajan ilme kasvoillaan.

Seuraavassa tunne repertuaariin luokittelemassani kuvauksessa mies tuntee vääryyttä järjen käytöstä, mutta toimii kuitenkin käsikirjoitusta noudattaen. Miehen on näyteltävä miehen roolinsa kunnialla, hän ei voi muuttaa vuorosanoja, koska perinteen kuiskaajan syyllistävä ääni tavoittaa hänet lavan jokaisella neliömetrillä.

”Tunnin kuluttua sopii läpsäyttää polvia ja sanoa reippaasti: ‘jassoo’. Heti tuntuu, että lähtee liian aikaisin.(...) Autossa mieleen palaa isoäidin puheita ja puhumatta jääneitä asioita. Pieniä teitä pääsee maantielle ja maantietä eteenpäin. Tienvarren maisema ei kiinnosta. Se näyttää lavastukselta, joka esittää tätä aikaa. Kaikki näkymätön lavastuksen väleissä ja yllä ja alla on yhtä suurta rakkautta.”(Tamminen 1999.)

Mies näyttölee perinteessä kirjoitettua maskuliinisuuden näytelmää nykypäivän kulttuurin kontekstissa, jossa yhteiskunnan rakenteet peittoavat pehmeät arvot.

6.1.5 Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja-repertuaari

Kolmas aineistosta rakentamani repertuaari on hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja, jossa miestä ei kuvata voittajana. Teoksissa on kuvauksia miehistä, jotka toimivat kuten hegemonisessa maskuliinisuudessa on opetettu, mutta kaikissa näissä kuvauksissa miehet epäonnistuvat toimissaan. Perinteisen öykkärimiehen tukiparruna toimii tuhansia vuosia jatkunut voitonmarssi halki poltettujen maiden, tie joka on johtanut nykyiseen yhteiskuntaan kaikkine hyvine ja kehoine puolineen. (Salonen 1995, 26.) Miehet ovat olevinaan kovia jätkeä, mutta ovatkin sitten tavalla tai toisella säällittäviä reppanoita, jotka eivät herätä edes epäonnistuessaan sympatioita. Miehen toteuttaessa myyttinsä taakkaa hän jää lopulta yksin, toiselle käydessä samoin.

Vaimo on yön yli kursseilla. 'Se on miehen kanssa!', uutisten jälkeen mies jo lyö.(...) Eropäätös hautuu viisitoista vuotta.(...)Aviomies pyörii muuttoporukan jaloissa, tyrkyttää kaljaa ja supattaa valheita vaimostaan.(...)Mies lähettää tappouhkauksia ja käy kirnuamassa postiluukkuun kirveellä. Ne käynnit loppuvat kymmenessä vuodessa. Vaimo on 68. Hän voi aloittaa oman elämänsä.(Tamminen 1997, 30.)

Työ on yksi tärkeä miehen toteutumisen areena hegemonisen maskuliinisuuden toteuttajana. Seuraavassa kuvauksessa mies on juurikin tällainen työn kautta toteutuva, mutta ei kuvaus silti herätä kovin sankarillisia ajatuksia. Työelämän menestyjän asema voidaan nähdä myös raskaana velvoitteena; miehen täytyy menestyä ja tehdä paljon töitä saavuttaakseen hyväksynnän sekä perinteisessä, että kulttuurisessa kontekstissa.

Rengeistä on jäljellä ahkerimmat...He haluavat sängyn, ruokaa ja liikaa töitä.(...)Jos hän joutuisi viikon lomalle hän nukkuisi, jos kahden hän kuolisi.(...)Renki kuolee työnsä ääreen. Hän putoaa viljasiilon ja hukkuu isännän jyviin. (Tamminen 1997)

Myös Raittilan *Miesvahvuus* teoksen novellissa *Ohjauspolku* kerrotaan työnkautta toteutuvasta miehestä, joka ajaa tukkirekkaa yksinään yön pimetessä. Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttamiseen kuuluvassa työ-repertuaarissa mies on vieraantunut perheestään, eikä tunne itseään tärkeäksi edes työssään. Hymy karehtii hänen huulillaan, hänen miettiessään isäsuhdettaan, jossa isä on ollut ankara työnteon opettaja,

jolla työ on mennyt poikien edellä. Mies on tallettanut sydämeensä isästään kuvan, jossa on katkerat kehykset.

Hän ymmärsi tulleen entiselle pellolle. Sen verran monta kertaa Lasanen oli itsekin poikana joutunut keväällä panemaan aita, että ymmärsi tulleen kahden pientilan rajalle. Ei tässä muuten olisi ojaa ollut. Heillekin velipojan kanssa, oli äijä pistänyt aina lapion maitokärryyn lankakieppien, aidantolppien, kangen ja lekan kaveriksi. -Aukasette huilatessanne oja! Lasanen tunsikin vieläkin äkillistä vahingoniloa: Siinä on äijän pelot ja raiviot. Hän valaisi taskulampulla peltomullan ruokkimaa kuusikkoa tyytyväisenä - jotensakin järjetön tunne tietysti, kun kotipelto oli puolentuhannen kilometrin päässä tästä metsittyneestä vainiosta. (...)Lasanen muisti katsoneensa perunkirjoituksessa aivan säälimättömänä taloa, josta hampparit tai pikkupojat olivat kivittäneet ikkunat.(...) Aamuyöllä he olivat velipojan kanssa parkuneet otsat toisiaan vasten motellin parkkipaikalla, minne henkilökunta oli heidät poliisin uhalla häätänyt.(Raittila 1999, 118-117.)

Suuri panostus työelämään merkitsee henkilökohtaisia uhrauksia, esimerkiksi ihmissuhteissa ja moraalisisessa minäkuvassa. (ks. Sipilä & Tiihonen 1994, 24). Tällainen työorientoitunut elämä ohjaa liian monen miehen elämää, koska heille on pienestä pitäen opetettu, että suomalainen mies mitataan työn määrässä ja vaativuudessa. Se on monelle miehelle ainoa kuva, joka piirtyy heidän muistojensa näkökenttään isästä; isä on hoitanut roolinsa työn teon kautta, työn teko on malli, jonka he ovat miehenä olemisesta saaneet.

Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja- repertuaari veloo vahvana tämän päivän miesten isissä. Miehen pyrkimys voimakkaaseen musertavaan miehuuteen on tapa, jota hän pyrkii uusintamaan, vaikka voittajan valta-asema ei useimmiten toteudukaan. Raittilan *Miesvahvuus* teoksen *Palava pensas* novellissa.

“Isän valtaojakaivanto oli silloin jo lähestynyt puroa ja se oli kysynyt ojansa pohjalta eikö äidillä muuta tekemistä ollut kuin siirrellä puun taimia paikasta toiseen. Isä oli tehnyt samana iltana vastan äidin purolta tuomista vesoista. Äiti haki uudet, vaikka oli jo pimeää.(...)Olin kymmenen, kun sembramänyt haettiin, isä ei suostunut kyytimieheksi ja meidän piti lykkiä taimet köttikärryillä kirkonkylältä asti, kymmenen kilometriä. Taimien hankkimista äijä ei voinut estää, koska äiti osti ne ompelutöistä saamallaan omilla rahoilla.” (Raittila 1999, 154.)

Hannu Raittilan Miesvahvuus teoksessa on limittäin novelleja, sekä välissä kulkeva tarina sodassa palvelleesta suomalaisesta miehestä. Tunnollisesta, jäyhästä, periaatteen miehestä, jolle työ oli kunnian- jopa pääasia, jota eivät harrastukset saaneet häiritä. Tarinan mies on hyvin perinteinen mies ajalta jolloin laivat oli puuta. Mies raatoi työn parissa ja suoraselkäisyteensä meinasi kuollakin. “Niitä sotakorvauslaivoja kun tehtiin, niin sillä räjähti höyryputki silmille koeponnistuksessa. Tajuttomana se löydettiin sieltä, mutta venttiilin oli onneksi saanut kiinni, ettei palanut koko telakka.”(Raittila 1999, 127.) Raittilan mieskuvauksissa annetaan ymmärtää, että miehen mitta on työ ja huvitukset ovat laiskojen hommaa, samoin kuin Petri Tammisen kuvauksessa, jossa renki hukkuu isäntänsä jyviin, kuolee työnsä ääreen. Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja repertuaari, jossa mies asettaa työn kaiken muun edelle ja sen näkee miehestä.

Mentiin Heinälammille sorsajahtiin, niin se kaivoi navetan perustuksia. Kun takasin tultiin seuraavana päivänä, niin se taas kaivoi sitä anturamonttua. Kysyttiin, että ootko sinä kaiken aikaa siinä kaivanu. Ei se edes vastannut, kaivoi vaan. Sehän oli kaivanut yön läpi niitä perustuksia, sen näki montun koosta. Ja näki sen miehestäkin. Hevoselle sanoi, että me emme koskaan petä toisiamme! Ei se mulle koskaan mitään tommosta puhunut, humalassakaan. (Raittila 1999, 127.)

6.2 Valveunivaeltaja

6.2.1 Unikuvausten viittaukset tulkintaan

Toinen tutkimani teos on 1999 ilmestynyt Hannu Salakan romaani Valveunivaeltaja. Joka myös kertoo muutoksen alla olevasta miehestä. Ja siitä halusta, joka miehen sisältää kumpuaa toisenlaiseen elämisen malliin. Arkisessa elämässään mies suorittaa hänelle annettua elämäänsä perinnettä ja kulttuuria kunnioittaen. Mutta unissa mies näkee toteutumattoman halunsa. Romaani sisältää paljon viittauksia animaailman ja teoksen “todellisuuden” vertailuun tai limittämiseen analyysissa; monissa kohdissa viitataan siihen, että ne ovat vuorovaikutus-suhteessa ja että teoksen ns.”todellisuutta” tulee käyttää tulkinnassa animaailman kontekstina. Kuten kuvauksessa, jossa kerrotaan miehen opettaneen koulussa neljä vuotta, vaikka hänen oli tarkoitus mennä sinne vain lyhyeksi hetkeksi, koska hän tiesi heti, ettei se ollut häntä varten. Hän palaa

unikuvauksissa autioon “kotikyläänsä”, jossa tuntee olevansa vieras, hän ei löydä kotitaloaan, ei paikkaa missä asua tai elää. Ympärillä on autiota. “muistin olleeni poissa neljä kokonaista vuotta ja palanneeni vastikään.” (Salakka 1999, 45.) Mies kokee ulkopuolisuuden tunteen omasta itsestään, kun toteuttaa perinteisiä odotuksia hyödyllisessä työssä.

6.2.2 Mies matkalla irtiottoon

Mies saa unista hyväksyntää irtiottoon. Romanissa on voimakkaana pyrkimys murtautumiseen roolista, kulttuurista ja perinteestä. Kaikki nämä unelmat on kuvattu hyvin konkreettisina tapahtumina. Matka muutokseen on hankala ja pitkä, mutta perille pääsy on varma. Määränpäällä ei ole niin suurta merkitystä, vaan pääasia on, ettei elä omassa elämässään vieraana. Esille tulevat miehen heikkous, kykenemättömyys ja epäonnistuminen, mutta näiden julki tuominen on tie vahvuuteen. Tämän tien käytyään mies on tyytyväinen oloon

Kirja on täynnä perifeerisiä miehiä, jotka eivät toteuta miehen maskuliinista ja sankarillista kuvaa sellaisena kuin se on perinteisesti käsitetty. Heitä ei kiinnosta turha vallankäyttö, he näyttävät heikkoutensa, mutta missään vaiheessa he eivät lopulta menetä kykyään olla oman elämänsä herroja ja sankareita; heidän ei tarvitse katsoa peiliin, mutta sen tekiessään he näkisivät syvälle vahvaan identiteettiin. Hannu Salakan Valveunivaeltaja teoksessa mies on kypsytellyt teoksen alusta asti irtiottoa elämästään.

Luokittelen miehen kaipauksesta kertovan diskurssin tunne-repertuaariin kuuluvaksi. Muutoksen toteutuminen kuvataan viimeisellä sivulla irtiotto-repertuaariin kuuluvaksi luokittelemassani katkelmassa lähdöstä. Otteessa aivan kirjan alussa jo näkyy, että miehen odotukset elämältä ovat jotain muuta kuin miten hän toimii.

”Rehtoria katsellessani(...)Tuntui enemmän kuin oudolta ajatella, että alkaisin opettaa samassa koulussa, jossa itse olin ennen ollut oppilaana. Hänen tulevaisuutensa näin, omastani tiesin vain sen, että jos sellaista ylipäättään oli, se ei ollut vielä tulla. Ei ainakaan sellaisena kuin sitä odotin.” (Salakka 1999,

Katselin ulos ikkunasta myös siksi, etten halunnut katsella tyhjää asuntoa ja muistella siinä elämäni aikaa ja sen kokemuksia, koska olin sitä kaikkea jättämässä, kuten kaiken siinä kaupungissa viettämäni ajan, sitä elämää ei enää ollut, se oli kadonnut, tyhjentyt. Tulevasta elämästä en vielä tiennyt, joten yritin olla ajattelematta mitään, katselin vain ulos mieli tyhjänä. Kaikki olisi jälleen kerran aloitettava alusta vaikka en tiennytkään, jaksaisinko, onnistuisinko. Tiesin että olin lähdössä jonnekin, jonne en vielä osannut kuvitella itseäni asumaan. Ja tiesin senkin, että oli olemassa monia paikkoja, joissa en ollut koskaan käynytkään, ja joissa jokaisessa olisi vielä mahdollisuus yrittää aloittaa uusi elämä. Mutta tiesin myös ilman yhtäkään enneunta tai sen tulkintaa, että aikaa minulla ei enää paljon olisi. (Salakka 1999, 172.)

Mies tajuaa teoksen viimeisellä sivulla, että hänen on aloitettava kaikki alusta, koska hän ei ollut se mies, joka olisi halunnut olla. Unimaailmassa tähän on viitattu jo aiemmin, kun hän palaa "sisäisen kotinsa" pihaan, "(...)mitään merkkejä elämästä ei näkynyt missään."(Salakka 1999, 164.) Mies palaa unimaailmassa, joka on hänelle itsensä toteuttamisen areena, luontoon. Miehen merkitystä ei näin ollen voi enää mitata yhteiskunnan silmissä, koska hän on niiden ulottumattomissa, luonnossa tärkeää on vain käyttöarvo, ei näyttöarvo. Vaikka unimaailma ja todellisuus kulkevat teoksessa käsikädessä, niin unimaailma on kuitenkin se, joka taluttaa ja on muutaman askeleen edellä; unimaailmassa kuvatut tai unimaailmaan kohdistuvat viittaukset johdattavat tulkintaa.

Kommentti "ilman enneunta tai sen tulkintaa"(Salakka 1999, 172) on selkeä Intertekstuaalinen viittaus "unien" merkitykseen teoksen tulkinnassa. Uni kuvausten alussa puhutaan etsimisestä. Ja siitä miten etsiminen koskee juuri miestä.

Joki virtasi metsäisen seudun halki, joen toista rantaan vaelsi ylävirtaan hajaantunut miesjoukko jotakin etsien ja ympärilleen katsellen. Tunsin ja tiesin heidät kaikki, ja jollakin tavalla uni koski vain minua, olin sen varsinainen aihe, vaikka en noiden miesten joukossa ollutkaan. (Salakka 1999, 35.)

Myös teoksen sivulla 84 viitataan siihen, että juuri mies on teema. : "(...)minun oli ratkaistava jotain, kysymys ei ollut naisesta." Unissa mies tutkiskelee elämäänsä ulkopuolisena omasta elämästään, jolloin hän huomaa muutoksen halun ja tarpeen. "Mutta minä tiesin jo, että mikään ei ollut sitä miltä näytti ja tuntui, eikä ollut koskaan ollutkaan. Olin vain kuvitellut kaiken ja uskonut."(Salakka 1999, 160.) Mies tiedostaa asioiden metaforisen luonteen ja ohjaa sisäiskertojana näin tulkintaa asioiden monimerkityksisyyteen

6.2.3 Irtiotto-repertuaari Valveunivaeltajassa

Salakan Valveunivaeltajan puolella välissä on konkreettinen irtiotto, jossa kerrotaan miehen halusta johonkin muuhun. Appiukko- kokelaan irtiotto arkipäivän rutiineista on teko kaikkia mieheltä odotettuja toimintoja vastaan ja se saa päähenkilön pohtimaan elämänsä järjettömyyttä kulttuurin ja perinteen toisintajana. Se antaa hänelle rohkeutta lähteä elämään toisenlaista elämää unimaailmaan, luontoon, paikkaan jossa ei intertekstuaalisuus vaikuta. Tässä irtiotto-repertuaariin kuuluvassa kuvauksessa mies hakee huomiota, mutta se ei oikein toimi. Samalla se myös liittyy hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja repertuaariin, jossa appiukko pyrkii hallitsemaan koko muuta perhettään uhkailevalla käytöksellään, aika heikosti siinä onnistuen, perheen mielestä tuntuu olevan aika samantekevää, vaikka appiukko tappaisikin itsensä.

”Mykkyys oli jatkunut pitkälle iltaan. Kunnes sitten meidän istuessamme kolmissin keittiössä kotiviinilasien ääressä appi oli yhtäkkiä tullut makuuhuoneesta, jossa oli maannut selällään sängyllä kattoon tuijottaen, heristänyt köysinippua ja katsonut meitä raskaasti hengittäen. -Menen autotalliin ja vedän narun kaulaani, appi oli sanonut oudolla äänellä, kuin tukehtumaisillaan. -Turha rukoilla nyt minusta pääsette kaikki.(...)-Olkoon siellä jos ei kerran ulos tule, minä ainakin juon aamukahvin että saan silmäni auki. Eihän se ole tuota tempua ennen keksinyt, nauttikoon nyt.(päähenkilön avovaimon kommentti)(...)Istuimme ja puhuimme, muutakaan ei ollut tehtävissä. Pohdimme grillaamista ja saunan lämmitystä, koska kuitenkin oli lauantai-ilta, ja päätimme toteuttaa kummankin, oli tilanne mikä oli, eiväthän toiset voineet lopettaa elämästä yhden ihmisen oikkujen vuoksi. En ottanut osaa puheisiin, ja toisia kuunnellessani mieleeni tuli, että jossakin muualla täytyi olla toisenlaista elämää, toisenlaista puhetta toisenlaisista asioista sellaista ei vain ollut osunut minun kohdalleni. Ja, niin kuin näytti, ei tulisi osumaankaan. Silti minusta tuntui, että tässä ei voinut olla kaikki, että se olisi ollut jo elämän pilkkaamista.(...) Vuorokautta lukkiutumistaan myöhemmin appi istui olohuoneen keinutuolissa katsellen kattoon ja puhallellen ilmaa posket pullollaan.”

Teoksessa toistuvat irtiotto repertuaarit on kuvattu hyvin samoin, kuten Tammisen teoksessa, toiminnan kautta; irtiottoja ei selitellä sanoin, vaan niissä toimijoina olevien miesten käyttäytymistä täytyy verrata mieheltä perinteisesti odotettuun käytökseen.

6.4 Miesvahvuus

6.4.1 Tarina suomalaisesta miehestä

Jylhäkallion ylpeys novelli johdattaa teoksen teemaan dosentin pitämällä luennolla suomalaisesta miehestä, jossa hän tuo vahvasti esiin nykymiehen erilaisuuden perinteiseen mieheen verrattuna. Ajatus, että perinteisellä miehellä on helppoa - hänelle sodat, seksismi, muskeli- ja moottorien ihailu ovat vain terveen miehuuden merkkejä. Uusia malleja etsivä mies on kiikissä: vanhat kaavat eivät enää toimi eikä uusia oikein vielä ole. Sika-asenteet aiheuttavat hämminkiä ja pehmoasenne pehmentää selkärangan, (Salonen 1995, 47.) kuvaa hyvin nykymiestä analysoivan Jylhäkallion ylpeys novellin eri vuosikymmenillä syntyneiden ajatuksia toisistaan. Dosentin puheissa suomalainen nykymies on huonontunut miesainesta, mutta novellissa heidät on kuvattu vahvoiksi omassa erilaistuneessa mieheydessään. Kuten eräs kertausharjoitusten seminaarista vessan ikkunasta kaljalle Rentukkaan karannut toteaa: "Mies menee ja mies tulee ja mies vastaa itse kulkemisistaan, sanoin." (Raittila 1999, 86). Seuraavassa katkelmassa korostetaan perinteisen miehen kulttuuri-välittäjän osaa.

Ei voi liikaa korostaa suurten ikäluokkien merkitystä välittäjänä menneen Suomen ja nykyisyyden välillä. Sodan jälkeisinä vuosina syntyneillä on lapsuudenkokemuksiinsa säilötyinä tieto arkaaisesta maatalous-Suomesta. Silti nämä ikäluokat ovat myös postmodernin todellisuuden suvereneja toimijoita. Ruotsalo kuului kysyvän happamana minkä ikäinen dosentti itse oli. Se kertoi syntyneensä vuonna 1948, olevansa kuusikymmentäluvun lopun yliopistojen sosiologian buumin tuote. (Raittila 1999, 86.)

Edellinen ajatus perinteisestä mieheydestä kuvaa myös Palava pensas novellin tematiikkaa. Hannu Raittilan teoksen Miesvahvuus novellissa Palava pensas tulipalo saa alkunsa, kun isä todistelee pojalleen, miten hän saa yksin hitsattua veräjän saranat ilman pojan apua ja samalla pihaan kaahaa jotain uskon julistajia hienolla autolla tarjoamaan toisenlaista elämän mallia, heidänkin uusi autonsa kärventyy sekasortoisessa taistelussa tulta vastaan. Novellissa käydään läpi miehuutta, pojan irtautumisena lapsuudenkodistaan isän käyttäytyminen kontekstinaan. Myös isä-suhteen liitän hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja-repertuaariin. Isän rooli patriarkkana on alkanut murentua pojan mielessä, mutta isän täytyy vielä yrittää takoa vasten pojan rautaista tahtoa ruostunein nyrkein ja

toimimattomin keinoin. Poika tavallaan jatkaa isänsä tapaa olla mies, hän opiskelee maataloutta. Mutta hän haluaa rakentaa oman elämänsä talon ilman perinteisen miehen taakkaa. Koska juostessaan pois päin palavan kotitilansa mailta hän pysähtyy katsomaan ja ajattelee, että se on isän omaa ansiota. Hänen täytyy näin voittaa isänsä ollakseen omanlaisensa mies. Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja- repertuaari, jossa mies riehuu ja raivoaa käyden turhaa taistelua katajaisen sitkeän miehuutensa puolesta, herättäen pelon sijasta säälliviä tunteita.

“Isä hyökkäsi kymmenen kilon pullon kanssa katajapensaankimppuun. Se ehti tuhlata ison osan jauheesta turhaan raivoamiseensa ennen kuin sain kampattua pensaan nurin. Istuin äijän rinnan päällä ja kysyin eikö se itse ollut määrännyt pulloa säästettäväksi sen varalta, että tuli rupeaa uhkaamaan jotain arvokasta, eikä sitä vastaan voida sotia enää millään muulla.(...)Isän naama oli noesta musta ja se jankutti vielä pärjäävänsä yhdelle katajapuskalle. Sen piti lopettaa inttämisensä, kun kuumunut maankamara rupesi polttamaan hartioita haalarin kankaan läpi.”(Raittila 1999, 152-153.)

6.4.2 Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja- repertuaari

Seuraavassa hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja repertuaariin kuuluvassa katkelmassa kuvataan sitä, miten miehen on pärjättävä omillaan. Tässä novellien välissä kulkevassa tarinassa, perinteisen miehen kuvauksesta, miehestä luodaan työteliäs ja vähään tyytyväinen mies. Jonka loppu on se, ettei enää omillaan pärjää, vaan olisi nöyryyttävä toisten apuun. Tavallaan tämä kuvaus suomalaisesta miehestä kulkee jokaisen novellin esiripun takaa kurkistelevana taustapiruna; ohjaajana, joka hiippailee kulisseissa, irvailen epäonnistuneille miehen esitys yrityksille.

Olihan se jo huonossa kunnossa, mutta kyllä se kumminkin siinä pärjäsi. Kaks asiaa mun mielestä oli, jotka sen vei: sen meni sormet niin huonoiksi, ettei se saanut enää sätkiä käärittyä ja sitten oli toi kun ei selkä enää taipunu, että olis saanu vessassa pyyhittyä. Saattoi tietysti tulla muutakin samaan aikaan, mutta mä sanoisin, että nämä kaks sen nujersi. (Raittila 1999, 247.)

Välissä kulkevassa perinteistä miestä kuvaavasta tarinasta löytyy myös muusta

kuvauksesta poikkeava irtiotto- repertuaari, jossa mies toimii vastoin ympäristön odotuksia. Tällä perinteisellä miehellä on saappaat, joilla hän kulkee omia polkujaan, eikä seuraa traditiota, jota häneltä odotetaan. Jolloin hän saa petturin maineen.

Se oli työväenliikkeen miehiä, mutta menikin äänestämään maalaisliittolaista, Kekkonen valitsijamiestä. Kysyttiin, mistä se oli tuommoista saanut päähänsä. Valkeasaaren lohkolta, se sanoi, ja se on siellä vieläkin”. (Raittila 1999, 182.)

Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja- repertuaari on tässä perinteisen miestä kuvaavassa välissä kulkevassa tarinassa kuitenkin pääosassa; mies toimii tavalla, jota häneltä odotetaan ja toistaa hegemonisen maskuliinisuuden tarinaa. Mies kuvataan jurona suomalaisena miehenä, joka ei puhu eikä pussaa. Hän hommaa vaimon ja perustaa perheen, niin kuin on tapana. Kuvaus miehestä ei ole mitenkään imarteleva. Eikä tällaisellä asenteella mies varmastikaan nykyäistä kellistäisi.

Se pyöri paikoillaan ja minä pyörin siinä mukana. Silmänsä se oli naulinnut työväentalon pönttöuuniin ja niissä oli niin keskittynyt ilme, että näytti kun se olisi ollut jossain raskaassa työssä. Kun valssi loppui se pokkasi ja osti kahvit. Enempää ei tanssittu, mutta se vei pyörän tangolla kotiin. Kahden viikon päästä se osti kihlat. Kyllähän se tiesi, että minä olin raskaana. Sen varaan kai se laskikin. (Raittila 1999, 140.)

6.4.3 Ohjauspolku

Tässä novellissa on kuvattu sitä, miten mies jää teollistumisen ja automaation jalkoihin; hän on toinen suhteessa tekniikkaan. “Hän soitti reskontraan ja selitti sopineensa kuljetuspäällikön kanssa puuttuneista rungoista. Tyttö sanoi, että ei hän voi tälle mitään, kun kone on tämän näin laittanut.” (Raittila 1999, 125.) Nykymies luottaa enemmän koneisiin kuin itseensä, metsän ja maan tuntemus eivät enää piirry kartaksi selkärangasta, kuten teoksen ensimmäisessä novellissa *Jylhäkallion ylpeys* dosentti luennoi nykymiehistä. Tämän *Ohjauspolku* novellin miehen pitäisi olla jo kotona, mutta hän haluaa hoitaa työnsä kunnialla loppuun, kuten perinteeseen kuuluu. Tässä hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja repertuaariin kuuluvassa novellissa mies eksyy yön pimeinä tunteina pienille teille, kun yrittää suunnistaa navigaattorin avulla pinojen pohjia hakiessaan. Ja erään

syRJäisen talon pihasta hyppää hänen kyytiinsä nainen ja pieni tyttö, joille hän näyttää lempeän puolensa; hän asettaa pehmolelun tiukan aikataulun edelle.

Pikkutyttö nukkui naisen sylissä poikittain. Sen pää oli luiskahtanut äidin polvelta ja roikkui vaihteenkertojan sauvanupin vieressä. Lasanen ei tohtinut tarttua sauvaan ja joutui vedättämään pitkätkin mäet ylös liian isolla vaihdesatsilla. Joutseno lähestyi, ja hän mietti kuinka saisi kerrotuksi naiselle, että oli viemässä kuormaansa Pulpin tehtaalle. Tyttö heräsi ja rupesi heti itkemään. Nainen raivostui ja heitti teletapin ikkunasta ulos. Lasanen käveli liiskaantunut pehmolelu kädessään pitkin loivaa alamäkeä, jonka notkoon oli saanut rekan pysähtymään täydestä vauhdista. (Raittila 1999, 124.)

Miehen on lunastettava sosiaalinen sukupuolensa hankkimalla kunnon työ ja olemalla kaikin puolin yhteiskunnallisesti hyväksytty. (Heikkinen ym. 1998, 29). Miehet elävät usein työnsä kautta, koska se on malli, jonka he ovat saaneet.

6.4.4 Kotia päin

Millaisia miehiä Kotia päin novellissa esiintyy? Se on täynnä “miehisiä” miehiä; miehiä raivaustöissä, jääkiekosta kiinnostuneita miehiä, työnarkomaaneja: “(...)yrittäjän aika on kallista ja se korjaa vehjettään viikonloppuna maastossa, kuljettaja haukottelee ja raapii itseään. Hän rupeaa koneensa takarenkiaan viereen kuselle.”, metsämiehiä; “Rajala leikkaa metsolta siivet ja mies pistää ne varaosalaatikkoon koneen lokasuojalle päälle. Niistä tulee intiaanipäähine kuljettajan pojalle.”, sanansamittaisia miehiä; ”Hän kirjoitti lapulle viestin, että vene on lainattu ja palautettaisiin varmasti.” Silti tässä novellissa tunteet ovat hegemonisen maskuliinisuuden mieheen liittämää järkeä voimakkaammin esillä.

Seuraavasta kuvauksesta olen rakentanut tunne-repertuaarin, jossa mies kokee olevansa ulkopuolinen. Luonnossa mies tajuaa oman pienuutensa, toiseutensa suhteessa teknologiseen yhteiskuntaan. Siellä hän huomaa tekniikan yliverlaisuuden; sitä ei pääse karkuun, vaikka pakenisi yhteiskunnasta luontoon.

Rajala ei toivonut mitään, eikä hänen päähänsä juolahtanut ajatella toisia ihmisiä, jotka olivat lähettäneet valopisteet kiertämään taivaalle. Sitä hän kyllä rupesi ihmettelemään, oliko sama satelliitti ehtinyt mennä jo monta kertaa hänen silmiensä edestä. Rajala ei tiennyt kauanko sellaiset viipyivät matkallaan maapallon ympäri. Monta tuntia Rajala ei uskonut siinä kuluvan. Hän yritti ajatella

miten monta kilometriä maapallon pintaa kattoi se ala, jonka päällä kulkiessaan satelliitti näkyi hänen silmiinsä. Hän ei oikein saanut ajatusta loppuun.(Raittila 1999, 199.)

Tästä novellista tunne- repertuaarien rakentuminen oli selkeintä, koska vastakohtaisuudet ovat niin selkeitä; mies lähtee määrätietoisesti luontoon, jossa on sitten hukassa itseltään, hävinneitä juuriaan etsimässä Yksin miesmäisen käytöksen määrittämien diskurssien ulkopuolella, hän uskaltaa olla heikko.

”Missään ei ollut polkuja. Hän nyykertyi entiselle pihapolulle ja alkoi itkien haparoida käsillään heinikkoa, etsiä tuttuja maakiviä. Löydettyään polun pohjalta maanalaisen kiven laakean laen hän silitteli sitä kuin kauan kadoksissa ollutta lasta. Hän ymmärsi tarkoituksettoman tuntuisen käveleskelynsä piirrelleen heinikkoon uria niihin kohtiin, missä polut olivat ennen kulkeneet.”(Raittila 1999.)

Seuraavassa tunne- repertuaariin kuuluvassa kuvauksessa mies tuntee jopa onnea, ulkopuolisuudestaan, eikä vain tuskaa, joka etsintään assosioituvana tunteena tässä novellissa muutoin on pääosassa. Yhteiskunta ja kulttuuri tuottavat miehen, joiden kielellisissä käytännöissä luodaan identiteetti. Kun mies lähtee ulos tästä tuotantokoneistosta; eikä suostu enää olemaan osa sitä, niin hänen täytyy rakentaa identiteettinsä uudelleen.

Rajala ei enää muistanut osoitteita, katuja, kerroksia tai käytäviä eikä niitä monia numerosarjoja, joita ilman nykyajassa ei pysty elämään. Jonkinlainen pimennys iski hänen päähänsä, eikä hän muistanut millään sen elektroniikka-alan yrityksen nimeäkään, jonka palveluksessa hän oli ollut yli kaksikymmentä vuotta, viimeiset seitsemän vuotta organisaatiolinjansa tulostavasti osastopäällikkönä. Muistamattomuus oli painajaisen kaltainen tila, joka piti itse itseään yllä eikä päästänyt otteestaan, mutta hän ei ruvennut ahdistumaan siitä, vaan nauroi ääneen. (Raittila 1999, 228.)

Hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja repertuaarissa mies musertuu taakkansa alle; hänestä tulee ei-mies. Kun mies pyrkii rakentamaan uudenlaista miehistä identiteettiä, hän ottaa mallia perinteisestä miehestä; pyrkii toimimaan kuten hänen isänsä olisi toiminut Eikä se onnistukaan, koska vaikka hän yrittää unohtaa mallit, joita noudattaa, niin ne

vaikuttavat silti jokaisen miehen rakentumiseen. Ja mies toistaa samaa rooliaan näissä uusissa lavasteissa; hän ei pääse irti tulostavoitteellisesta tavastaan elää, vaikka kohtaukset ja roolivaatteet vaihtuvat. Novellin mies laitetaan kokemaan luomisen tuska, jotta uusi näytelmä voisi syntyä. Mies kokee synnytystuskia pyrkiessään alkukantaiseen maskuliiniseen mieheyteen.

Parin päivän päästä hän löi juovuksissa kirveellä sääreensä(...)Turvonneessa ja verisessä lihassa oli sahajauhoja ja kalan suomuja. Rajala otti kiireesti pontikkaa ja sammui taas.(...)Betoniportaon särmä oli osunut keskelle selkälihasta, mutta iskukohdassa ei tuntunut mitään. Kipu oli parikymmentä senttiä alempana lantion seudulla.(...) Supistukset tulivat koko ajan tiheämmin, mutta Rajala pystyi kestämään ne paremmin kuin alussa. Häntä auttoi tieto, että kipu ei pystyisi muuttumaan kovemmaksi. Se oli jo äärimmäisen kova. Sen suurempaa kipua ei maailmassa ollut. Rajala oli kontillaan lattialla ja keskittyi hengittämään. Kun supistus tuli, hän antoi itsensä pitää yninää uloshengityksen aikana, mutta keskitti kaiken tahtonsa siihen, että hengityksen rytmi pysyi tasaisena. Kivun kestäminen oli muuttunut työksi ja Rajala luuli oppineensa, miten sitä työtä tehtiin.

Supistusten välillä Rajala tajusi kuinka kovasti hän joutui ponnistelemaan. Hän oli aivan hiessä ja vapisi. Jossain vaiheessa tuli huoli riittävätkö voimat. Hän oli syönyt pitkän aikaa miten sattuu eikä ollut käyttänyt ruumistaan ja joutui nyt yhtäkkiä näin kovaan työhön. Supistukset tulivat yhä tiheämmin ja veivät Rajalan kaiken huomion. Lopulta supistuksiin ei tullut enää mitään väliä. Kaikki oli yhtä ja samaa valkohehkuista tuskaa, jossa välähтели punaista ja vihreää. Kipu levisi koko ruumiiseen niin, että lattiaa koskettavat polvet ja kyynärpäät muuttuivat äärettömän herkiksi eikä hän enää pystynyt sietämään omaa painoaan alustaa vasten. Silloin hän luhistui, lysähti hervottomana maahan ja antoi kaiken mennä. (Raittila 1999, 238, 242, 244.)

Tästä epäonnistumisesta seuraa irtiotto repertuaari, jossa mies luovuttaa, eikä yritä olla pärjääjä. Mies ei kestä kipua, jonka uuden miehen synnyttäminen aiheuttaa. Hegemonisessa maskuliinisuudessa miehen tulee kantaa vastuu loppun asti, luovuttaa ei saa. Monenlaiset yhteiskunnan säännöt ovat niin syvälle sisäänkirjoitettuja, että niistä ei pääse eroon vaikka pakenisi luontoon, yhteiskunnan vaatimusten ulottumattomiin.

Rajala alkoi siivota paikkoja. Kärsivällisesti hän kuskasi ulos talosta ryönän, joka sinne oli kertynyt hänen rappionsa aikana. Hän meni rantaan ja kokosi talteen kaikki verkkonsa. Osa piti lohkoa esiin hangeksi jähmettyneen lumen alta. Jällekin Rajala pakotti itsensä ja hakkasi hitaasti auki avannot, joihin oli jättänyt painotetut narut muikkuverkoja varten. Aina kun kipu tuli, hän kiinnitti katseensa horisonttiin kuin olisi tarrautunut johonkin kahvaan, nojasi tuuraan ja ynisi päästäessään ilmaa ulos. Kun kaikki oli taas puhdasta ja järjestyksessä, Rajala alkoi korjata suksiaan. Hän sahasi sälöytyneet kappaleet siisteiksi siten, että vastinpinnat

muodostivat vinoliitoksen. Liimaa ei ollut, eikä hän ruvennut sitä keittelemäänkään. Hän naputti suksenkappaleet yhteen petroolikanisterista leikkaamansa pellinpalan ja pikkunaulojen avulla.(Raittila 1999, 245)

Edellistä irtiottoa seuraa irtiotto repertuaari, jossa mies tunnustaa häviönsä ja hiihtää vapautukseen. Mies lähti luontoon metsästämään itseään. Hän luuli olevansa metsästäjän osassa, mutta lopulta hän olikin saalis, joka oli ajanut itsensä ansaan. Mies päätyi umpikujan, josta ei haarautunut yhtään tietä, jota olisi voinut seurata takaisin yhteiskuntaan tai polkua, jonka päästä olisi voinut löytää itsensä. Teoksen, elämänsä viimeisellä sivulla mies hiihtää kohti loppuaan.

Aamulla kuului pellon pusikosta pahaa ääntä. Joku rääkyi siellä kuin ihmisen lapsi. Rajala lähti katsomaan ja näki, että hänen alkutalvesta asettamansa paula oli paljastunut hangen pinnan tipahdettua ja paulaan oli mennyt rusakko. Rajalaan iski kipu. Rusakko huusi lakkaamatta. Jalat humahtelivat lumen kuoresta läpi, kun Rajala kahlasi sitä kohti. Tuska oli hetkessä kihauttanut hänestä sellaisen määrän hikeä, että vaatteet olivat läpimärät. Siitä välittämättä Rajala eteni hangen läpi. Mikään ei ollut tämän tärkeämpää. Hän sai tärisevän eläimen irti kuparilankalenkistä, joka kiristi takajalkaa. Rajala jätti rusakon lumelle vapisemaan ja meni pihaan. Hän kiinnitti paikatut sukset ruskeisiin monoihin ja laski rantaan. Jälle päästyään hän lähti hiihtämään selälle. Hikeä alkoi pian valua lakin alta silmiin ja hanki meni auringossa kimaltaviksi samankeskeisiksi sädekimpuiksi. Niiden takana välähteli syväväylän sininen uoma kuin talven keskelle avattu kesä.(Raittila 1999, 246.)

Mikään ei ole tarinan miehelle tärkeämpää kuin päästää jänis pois ansasta; päästä itse pois ansasta, jonka on alkutalvesta itselleen virittänyt, joka oli nyt lauennut, mutta päätyy vapautukseen, syväväylään. Tässä on tiivistettynä koko tarinan teema, mies aloitti matkansa; itsensä etsimisen, paluun juurilleen alkutalvesta ja matkan kliimaksi, perillepääsy oli vapautus kaikesta taakasta, jonka eteen hän oli taistellut. Raskas esirippu laskeutuu; maskuliinisuuden taakka vajoaa kivenä virran vietäväksi. "Puhe maskuliinisuuden taakasta saa paljon tukea empiirisestä tutkimuksesta, joka kertoo, että miehet tavoittelevat intressejään usein korkein henkilökohtaisin kustannuksin." (Sipilä & Tiihonen 1994, 22.)

8 MIES ON SANKARI

8.1 Sankari on mies

Nämä ovat hegemonisen maskuliinisuuden perus-ajatuksia. Nainen nähdään traditionaalisessa sukupuolijaossa altavastaajaksi. Sankari on Mies. Herrasmiesmäinen uudenlainen sankaruus nähdään ei-miehisenä ja tätä kautta naismaisena ominaisuutena. Teräsmieheissä ja Tarzanissa on molemmissa mukana kaksi hyvin erilaista puolta. Pukumiehestä riisuutuu viriili oikeudenmukaisuuden lihaskimppu, joka ei laskeudu tavallisen miehen rinnalle, vaan liihottaa omissa korkeuksissaan. Tammisen teoksessa *Miehen ikävä* kuvataan sitä, miten mieheen on syvälle kätkeyty perinne; sankari myytti on mieheissä vahvana, sitä ei ole äidin maito laimentanut..

”Sotaveteraanin pojasta kasvaa vakava, yksinäinen ja isänsä oloinen mies. Kun heitä näkee neljä, viisi yhtä aikaa jossakin Pohjois-Pohjanmaan baarissa hitaasti ja harkitusti lihapiirakkaa möyhentämässä, näkee heidän isänsä. Huonosti on käynyt iloiselle gruusialaispoikajoukolla Karjalan korvessa, kun on törmännyt tuollaiseen sissipartioon. Vihanpito on siinä ollut yksipuolista. Sen vihan pojat ovat sydämeensä kätkeneet. Se on heidän ainoa muistonsa isästä.” (Tamminen 1999, .)

8.2 Mies ja maskuliinisuus toistensa rakennusaineina

Mies nähdään ennen kaikkea kulttuurin ja älyn edustajaksi ollessaan hegemonisen maskuliinisuuden edustaja. Näin ollen tarkasteltaessa tätä supersankarien esi-isä Tarzan intertekstinä kohtaamme ristiriidan Tarzanin ollessa luonnon ja vaistojen edustaja. Tällöinhän Raittilan *Miesvahvuus* teoksen *Kotia päin* novellin mies, joka riisuu tärkkipuvun ja lähtee luontoon toteuttamaan alkukantaista tapaa elää, pitäisikin nähdä supersankarina. Tässä irtiotto-repertuaariksi kutsumassani diskurssissa mies lähtee ulos yhteiskunnan normeista. Mies avaa silmänsä, vetää kumisaappaat jalkaan ja palaa luontoon, eikä enää kävele elämänsä ohi kravatti tuulussa lepattaen. Hän on elämässään taitekohdassa, loikatessaan ojan yli, hän ylittää rajan, josta luonto ja vapaus alkavat.

Suorat housut, paita, ja pikkutakki jäävät päiväpeitolle. Sen kankaaseen on painettu punaisia palloja ja vihreitä viivoja. Sama kuvio toistuu näköjään ikkunaverhoissa, mutta isompana. Vasta nyt mies tajuaa, että kankan kuviot ovat olleet

mansikoita.(...)Hän kävelee postilaatikon ohi, lukee siitä nimensä - Rajala. Ottaa tielaitoksen unohtamasta aurauskepeistä tukea, loikkaa ojan yli metsän sisään ja katoaa näkyvistä. (Raittila 1999, 183-184.)

Protestanttisen traditio maalaa määrätynlaisen mieskuvan, jonka se itse sitten ripustaa hegemoniseen asemaan. Tämän tuotoksen ihanteena ovat yhtenäisyys, järjestys, selkeys sekä järki. Maskuliinisuuden muotokuva esittää tällöin ihmisyyden ideaalia, johon muut voivat vain yrittää pyrkiä. Maskuliinisesta käy perinteisesti kulttuurissamme mies, joka on heteroseksuaalinen, rationaalinen ja itsensä hillitsevä sekä kykenee yhä uusiin työ ja sukupuolisuorituksiin. (ks. Lehtonen 1995, 33).

Maskuliinisuudet voidaankin siis nähdä vain kulttuurin tuotoksina, joita historien kuluessa plakioidaan, ja näin ne ovat koko ajan muutoksen alaisia. Easthopenkin mukaan maskuliinisuuden ongelma on nimenomaan siinä, että se yrittää pysyä näkymättömänä kätkemällä konstruktiivisen luonteensa ja tekeytymällä luonnolliseksi, normaaliksi ja myös universaaliksi. Mieheyden tutkijoille on ollut tärkeä löytö, että kaikkialla maailmassa miehet eivät ole 'miehisiä'. Eli väkivalta ja uhoilu ei voi olla - pelkästään - synnynnäistä, väistämätöntä ja miesluontoon kuuluvaa. (Salonen 1995, 99).

8.3 Myytti

8.3.1 Myyttistä?

Andrea Dworkinin teesin mukaan mies ja nainen ovat fiktioita, karikatyyrejä, totalitaarisia sosiaalisia konstruktioita jotka eivät vastaa ihmisyyden vaatimuksia. (Badinter 1993, 176). Toisin sanoin mies ja nainen ovat myyttisiä hahmoja. Tieteellisessä kielenkäytössä sanalla myytti on erilaisia merkityksiä ja painotuksia sen mukaan, kuka siitä puhuu. Uskontotieteilijöille myytti on lähinnä alkuaikojen tapahtumiin liittyvä kertomus, jolla selitetään maailman, ihmisen, ja kulttuurin 'alkuperää' ja syntyä. Tämän tulkinnan mukaan myytti on pyhä kertomus ja sen toistaminen pitää yllä maailman ja yhteisön järjestystä, välittää tietoa uusille sukupolville, takaa yhteisön säilymisen ja antaa sille paikan ja merkityksen maailmankaikkeudesta.(ks. Nenola 1998, 16.) Arkipäivän kielenkäytössä myyttillä usein viitataan samaan kuin sanalla folklore: kyse on vanhaa perua olevasta, paikkansapitämättömästä uskomuksesta, tarinasta, käsityksestä. (Nenola 1998, 16).

Uskomukset, jotka sopivat hyvin yhteen, muodostavat helposti ”totuuden”, tietty sosiaalinen myytti voi olla tällainen uskomusten kombinaatiosta rakentuva todellisuus. Myytti edustaa siis pyhäksi nähtyä perinnettä, joka tarjoaa mallin jokapäiväiselle inhimilliselle käyttäytymiselle. Sen fiktiomaisesti rakentuneen luonteen ymmärtäminen auttaa ymmärtämään sen historiaa, sekä myös oman aikamme ilmiöitä. Myytistä saamme kehyksen tällä maskuliiniselle mieskuvalle. Tätä taustaa vasten meidän on helpompi ymmärtää tämä ”teos” vain todellisuuden heijastumaksi, eikä faktan esille panoksi.

Myytit pysyvät hengissä ja muuttuvat vain, koska niillä on merkitystä ihmisille, jotka niitä ylläpitävät. Myyttien ajatellaan sisältävän ikuisia totuuksia, niin syviä ja kaukaisia tavallisesta kokemuksesta, ettei niitä voida suoraan ilmaista. Myytit ovat kielen tavoin koodi, jonka avulla tietyt oikeudet ja statukset voidaan kollektiivissa välittää, ja niiden kautta kommunikoida ”uskottavasti”. Myytin uusintamisen rinnalla sitä myös uudistetaan kulloisenkin kulttuurisen kontekstin mukaan. Tällä tavoin saadaan myytti pysymään hengissä, jotta sitä ei hylättäisi käyttökelttomana.

Myytissä annettujen valtarakennelmien uusintaminen tapahtuu lähinnä alitajuisesti. Pienelle lapselle kerrotaan tarinaa, myyttiä, kuusta joka on juustoa. Kun hän kasvaa isommaksi hän ymmärtää, ettei se olekaan. Mutta hän ei kyseenalaista sitä, vaan kertoo sen edelleen omalle lapselleen, joka ehkä tulee kertomaan sen eteenpäin. On vaikea tietää mikä konstruktio kaataa maailman ja mikä on sitä rakentava.

En tiedä onko hegemonisen maskuliinisuus myytin suurin ongelma se, että mies ei tiedosta myytin vaikutusta, vai se, että ajatellaan naisen oletettavan uusintamisen tietoiseksi toiminnaksi. Meidän on vaikea kumota sellaisen ajattelun myyttisiä ilmenemismuotoja, että nainen on miehelle seksuaalisesti alistettu, pieni ja heikko, häntä on suojeltava juridisesti ja poliittisesti hän voi toimia vain yhdessä miehen kanssa, eikä hän pysty kovaan taloudelliseen kilpailuun miehen kanssa. Mutta voimme ongelmallistaa nämä ajatukset väitteellä, että mies toimii näin perinteen seuraajana, eikä siksi että se on hänen oikeutensa. ”Se, että Tarzan voi olla sekä apina- että herrasmies, on osoitus kulttuurissamme vaikuttavan maskuliinisuuden myytin paradoksisista.” (Lehtonen 1995; Olli Löytty).

8.3.2 Myyttinen maskuliinisuus

Maskuliinisuuden viitta ei ole vain supersankarin statussymboli, vaan joillekin miehille se on jopa raskas taakka kannettavaksi. Sipilän ja Tiihosen toimittamassa teoksessa *Maskuliinisuuksia puretaan miestä rakennetaan* taakan kokijoiksi luetaan mm. nuoret miehet, joilta yhteisöllisyys vaatii väkivaltaista käytöstä ja sen kunnioittamista hierarkiajärjestelmän säilyttämiseksi. Tähän liittyvästä tuskasta kertovat tarinat ja analyysit ovat tavallisia maskuliinisuutta pohtivassa kirjallisuudessa. Toinen esim. muodostuu niistä vanhenevista miehistä, jotka ovat kokeneet olleensa tosimiehiä joskus ennen, mutta menettäneet sen tunteen. Myyttiä siitä, että miehen tulee olla pärjäävä voittaja käsitellään Petri Tammisen *Miehen ikävä* teoksen yhdessä tarinassa lannistavaksi asiaksi. Tässä tunne repertuaariin kuuluvassa kuvauksessa mies kaipaa pois yksinäisyydestä. Mutta maskuliinisuuden voittaja- myytti jättää miehen yksin. Yhteiskunnan miesvalta merkitsee kamppailua, herkeämätöntä miehuuden todistelua, hyökkäämistä ja puolustautumista, mikä vie terveyden, elämänilon ja usein hengenkin ennen aikojaan. (Salonen 1995, 21).

”Ravimies ymmärtää, että tappio on taakka, joka hänen pitää muitten ymmärtämättömien puolesta kantaa. Ravimies tietää, että hänen on pärjättävä yksin ja että yksin ei pärjää.”(Tamminen 1997.)

Yksi Sipilän ja Tiihosen (*Maskuliinisuuksia puretaan, miestä rakennetaan* 1994) kuvaamista taakan kokijoista ovat homomiehet, jotka joutuvat kulttuuriympäristössämme sosiaalisesti vaikeaan asemaan ja määrittämään maskuliinisuutensa uudelleen valtavirtaa vastaan. Heidän asemansa on tosin kokenut aikamoista edistystä, johon ovat osaltaan vaikuttaneet hallinnolliset päätökset. Tällaiset päätökset ovat ”tarinoita”, joilla on merkitystä ihmisille. Rakentaessaan maailmaansa tarinat otetaan annettuina, helppoina ”rakennusmääräyksiä”. Aseman paranemiseen on myös varmasti vaikuttanut homojen itsensä vastarinta. Sorrettujen piirissä alistumisen keskeltä nousee ylpeyden miekka, joka kohdistuu tässä tapauksessa hegemoniseen maskuliinisuuteen, jonka tarjoamat kulttuuriset toimintamuodot eivät ole hyvä rakennuspohja uudenlaisen miehen nousulle.

Esimerkiksi Uuden-Guinean kulttuurissa homoseksuaalisia kokemuksia pidetään sopivina, jopa suotavina; siellä nuorien mieheksitulo-riittiin kuuluvat homoseksuaaliset kokemukset

ovat meidän kulttuuriympäristöömme suhteutettuna ei-miehisiä, kun taas siellä ympäristössä mieheen ja maskuliinisuuteen kuuluvia. R.W. Connell painottaa sitä, että sukupuolten väliset suhteet syntyvät sosiaalisissa käytännöissä; sukupuoli ei ole biologisesti, vaan sosiaalisesti määräytyntä.

Maskuliinisuudella on fiktiivinen ulottuvuutensa; se rakentuu sosiaalisesti, diskursiivisesti ja nimenomaan kielessä. Usein miehisuus toteutuu vasta puhetapahtumassa, jossa se miehinen identiteetti rakennetaan sanojen avulla, kuten pieni lapsi rakentaa itsensä oppiessaan kielen ja kommunikaation voiman. Esimerkiksi oma poikani oli ollut tiedostamaton sukupuolisista käytännöistä siihen päivään saakka, kunnes häneltä leikattiin hiukset lyhyeksi, jonka jälkeen hän kuvasi itseään sanoilla "tuhma poika". Hänestä kasvoi sen kohtalokkaan sosiaalistamisen seuraksena poika, jonka kuului päiväkodissa leikkiä poikien kanssa autoilla, jota ei enää silitetty uneen ja joka joutui arestiin. Kulttuuri määrää hyvin vahvasti sen millainen pojan tulee olla, jotta hänestä kasvaisi mies; sosiaalinen sukupuoli ja identiteetti rakentuvat kielessä ja kielellisissä käytännöissä.

9 YHTEENVETO; Pojasta mieheksi

Ajattelen, että äitinä rakennan kuvaa miehestä, jota minulle ovat rakentaneet menneet ja olevat sukupolvet. Se ei säily muuttumattomana, vaan se rakentuu koko ajan. Ja vaikka miten haluaisin siihen mieheksi kasvamiseen vaikuttaa, niin kulttuurin miehisyys kuva peittoaa omat yritykset jo päiväkodissa tai viimeistään koulussa. Siihen mennessä täytyisi pystyä antamaan pojilleen järkähtämätön itsetunto ja suunta valintojen tekemiseen. Simon de Beauvoiria mukaillen: ”Mieheksi ei synnytä, mieheksi tullaan.”

Aluksi esittelin traditionaalisia kirjallisuuden tutkimuksen tapoja; sitä millä tavoin kirjallisuutta on perinteisesti tarkasteltu ja analysoitu. Kirjallisuuden analysointi tavoilla määritetään kirjallisuuden merkitystä ja paikkaa yhteiskunnassa. Näissä perinteisissä tavoissahan kirjallisuus on nähty lähinnä taiteena ja niistä on ajateltu saavan vain huvia. Ja niiden paikka yhteiskunnassa on ollut hyvin perifeerinen; kaunokirjalliset teokset on nähty vain eräänä kulttuurin osana, ehkä myös sen kuvauksena, mutta ei millään tavoin kantaaottavana. Minusta aineistonani olevat teokset hyvin todistavat sen, että vaikka niitä voikin lukea yhteiskunnan kuvana, niin niistä löytyvä yhteiskunnallinen kuva on poikkeava vallalla olevasta hegemonisesta diskurssista.

Teosten syntyajankohtana 1990-luvun lopussa mieskeskustelu on ollut voimakkaasti esillä ja suomalaisessa miestutkimuksessa oli selkeä murroskausi sen pyrkiessä tuomaan esille keskustelua miehestä ja miehen asemasta kulttuurisessa diskurssissa. Tutkimissani teoksissa on interdiskursiivisia viittauksia vallalla olevan mieskuvaan, hegemoniseen maskuliinisuuteen. Ja niissä tuodaan melko selkeästi esille niiden teemaa, josta tulkintaa täytyisi lähteä avaamaan. Teosten kerronta on näennäisen piiloisesti kantaaottavaa. Tulkinnassa ei voi olla ottamatta huomioon teosten kerronnan halua ottaa osaa oman aikansa kulttuuriseen keskusteluun. Toki aikakautensa kirjallisuus heijastaa aina tavalla tai toisella yhteiskunnallisia diskursseja, mutta näiden teosten kulttuurikonstruktivistista tapaa lähestyä miestä ei voi oikein sivuuttakaan tulkinnassa, koska sen teemamainen luonne on läpinäkyvä. Kirjailijan teoksilleen antamaan merkitykseen ei voi oikein ottaa suoranaista kantaa, koska teokset ovat kuitenkin fiktiivisiä tuotteita ja merkitsevyydet, jotka teoksista ovat luettavissa voivat yhtä hyvin olla tiedostamattomasti luotuja. Mutta

kulttuurikonstruktionistinen luonne on kuitenkin sen verran selvä, että se puolusti diskurssianalyysin käyttöä metodina teosten tulkinnassa.

Muodostaessani teoksista tulkintarepertuaareja minun oli käytävä läpi hegemonista maskuliinisuutta eri kanteilta; sitä miten niitä käsitellään keskeisissä miestutkimuksen diskursseissa. Ja millä tavoin se on rakennettu, koska ajattelen sukupuolen rakentuvan kielessä, niin myös hegemonisella maskuliinisuudella on rakennettu luonne. Repertuaarien muodostaminen vaatii aina kontekstinsa ja tulkitsijana minun on yritettävä tiedostaa erilaiset kontekstit, joihin tarinat heijastuvat. Näitä erilaisia repertuaareja muodostin rajaamalla tutkimusalueekseni miehen kaipuun. Mitä mies kaipaa ja miten se aineiston diskursseissa näkyy? Peilaus kontekstina käytin hegemonista maskuliinisuutta, johon yhdistyvät olennaisena osana kulttuuriset-, yhteiskunnalliset- ja vuorovaikutuskontekstit. Repertuaareiksi löysin irtiotto-, tunne- ja hegemonisen maskuliinisuuden toteuttaja-repertuaarit. Jotka kertovat jo nimillään jotain tuloksista. Itseasiassa tulokset ja teemat kietoutuvat yhteen analyysissäni. Pyrin osoittamaan teosten kantaaottavuuden ja osan kulttuurin rakentumiseen ja mielestäni onnistun siinä melko hyvin, osoittaessani ja perustellessani näitä vallalla olevien diskurssien problematisoimista; sitä miten paljon teosten mieskuva eroaa hegemoniseksi maskuliinisuudeksi ajatellusta mieskuvasta ja miten selkeästi tätä eroa tuodaan esille, viittaaksin teemaan, antaen suuntaa tulkinnalle.

Hegemonisessa asemassa olevat diskurssit määrittävän yleensä sen mikä on yhteiskunnallisesti hyväksyttyä ja ihanteellista; hegemoninen maskuliinisuus on kulttuurinen konstruktio, eikä kuvaus valtaa käyttävistä miehistä.(mm. Sipilä & Tiihonen 1994, 21). Nykypäivän kulttuurin kontekstissa miehisuus on saanut uusia merkityssysteemejä; miehen asemaan isänä on tullut konkreettisia eteneviä parannuksia isyys- ja hoitovapaiden muodossa. Myös yhteiskunnallisissa diskursseissa on tultu kaapeista ulos homoseksuaalien asemaa koskevissa päätöksissä. Ei ole vain yhtä tietä, joka johtaa miehisyyteen, vaan on risteys, josta haarautuu monia mahdollisia maskuliinisuuden tapoja, ja jokaisesta voi päästä perille, jos vain valitsee itselleen sopivan reitin.

Harva mies varmaan kokee täyttävänsä normin, jonka mukaan miehen tulee olla fyysisesti voimakas, yhteiskunnallisesti menestyvä, vakaa, järkkymätön ja kyvykäs puolustamaan itseään sekä erinomainen heteroseksuaalinen rakastaja.(ks. Sipilä & Tiihonen 1994,22). Ja

mahdottomuudessaan tällaisesta hegemonisen maskuliinisuuden normin täyttämisestä tulee miehille itselleen - niin menestyjille ja häviäjille - monella tavoin tragedia. Se tuottaa epäonnistumisen tai ikuisen tyytymättömyyden tuntemuksia tai vieraannuttaa suorittamiseen omistautuneen miehen ajan myötä omista tunteistaan. (mm. Lehtonen 1995, 43-45.) Miehen tulee täyttää yhteiskunnallisessa kontekstissa niin monet "roolivaatteet" ja saappaat, ettei ihme jos on välillä väärässä näytelmässä tai unohtaa vuorosanansa, mutta onneksi suurin osa miehistä on oppinut improvisoimaan.

Olen tässä tutkimuksessani mielestäni pystynyt jollain tavoin ongelmatisoimaan ajatusta siitä, että yhteiskunta vain heijastuisi kirjallisuuteen, koska kirjallisuudella on myös sosiaalista todellisuutta rakentava luonteensa. Ei kaunokirjallisuutta voi nähdä vain esittävänä taiteena, kyllä sen on nähtävä myös ottavan osaa yhteiskunnallisiin diskursseihin. Ja mielestäni nämä aineistonani olevat teokset voi sijoittaa kulttuuria rakentavien, eikä kuvaavien hyllyyn. Koska jos poimii kolme hyvin samaan aikaan ilmestynyttä teosta hyvin samanikäisiltä suomalaisilta mieskirjailijoilta, ja niissä kaikissa mies etsii itseään, niin ei sitä voi olla ottamatta huomioon kyseessä olevissa diskursseissa.

"Populaarikulttuurin on arveltu vastaavan ajankohtaisiin sosiaalisiin tarpeisiin - tai kääntäen yleisön katsotaan ottavan populaarikulttuuri laajasta tarjonnasta omakseen ne teokset, jotka tyydyttävät sen tarpeita ja auttavat prosessoimaan ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä." (Lehtonen 1995, 203). Samoin ihmiset kokevat myös nämä aineistonani olevat kaunokirjalliset teokset kulttuurikontekstinsa osaksi, jolloin teokset ovat "kannanottoja" miehisyyden diskurssiin, ja näin ollen poliittisia. Emme voi sulkea poliittisuutta ulos jokapäiväisestä elämästämme, kuten emme voi sulkea mieltymyksiämme tai ideologioitamme analyysistämme. Emme voi kaunokirjallisten teosten lukukokemusten jälkeen tyhjentää ajatuksiamme, vaan niiden vaikutus jokapäiväiseen elämäämme on yhtä ilmeinen kuin kirjailijan ajatusten limittyminen osaksi teosta. Kirjailija ei voi kirjoittaa teosta miehestä sulkien ajatuksensa ja kulttuurin, jossa hän elää, kokonaan ulkopuolelle. Vaan hän ottaa osaa, joko tietoisesti tai tiedostamattaan, miehestä käytävään keskusteluun, kulttuuriseen diskurssiin, jossa kulloinkin miehisyyden muotti rakennetaan.

10 LÄHTEET

Alasuutari, Pertti: *Kvalitatiivinen analyysi kulttuurisen kieliopin etsimisestä*. Sosiologia 4/89, 267-276.

Badinter, Elisabeth: *Mikä on mies?*, suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino, 1993. Alkuteos: *XY - De L' identitee masculine*. Paris: Éditions Odile Jacob, 1992.

Beauvoir, Simone de: *Toinen sukupuoli*, lyhentäen suom. Annikki Suni. Helsinki: Kirjayhtymä, 1981. Alkuteos: *Le deuxième sexe*. Paris: Gallimard, 1949.

Connell, R.W.: *Masculinities*, Polity, Cambridge, 1995.

Eagleton, Terry: *Kirjallisuusteorian johdatus*, suom. Yrjö Hosiaislouma. Vastapaino, Tampere, 1997..

Fairclough, Norman: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press, 1992.

Fairclough, Norman: *Critical Discourse analysis the critical study of language*. London: Longman, 1995.

Fairclough, Norman: *Analysing Discourse, Textual analysis for social research*. Routledge, NY, 2004.

Hall, Stuart: *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Lawrence Grossberg, Juha Koivisto, Mikko Lehtonen ja Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino, 1991. Suomennosvalikoima.

Heikkinen, Mantila, Varis. (Toim.): *Tuppisuinen mies; Kirjoitelmia sukupuolesta, kielestä ja kulttuurista*. Tietolipas 154, SKS, Hämeenlinna, 1998.

Hänninen, Vilma: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*, julkaisussa Acta Universitatis, Tamperensis 696, TYO, Tampere, 1999.

Jokinen & Juhila: *Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen*. Tampereen Yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia, Sarja A, Nro 2, 1991.

Jokinen, Juhila, Suominen: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Jyväskylä 1993.

Jokinen, Juhila, Suominen: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä 1999.

Järvinen, Hanna: *Vallan empiriaa. Michel Foucault: La Volonté de savoir*, teoksessa *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*, toim. Hanna Järvinen ja Kimi Kärki, Kulttuurihistoria 6, TUYO, Tammer-Paino, Tampere, 2005.

Kunnas, Tarmo: Yhteiskunnallisesti suuntautunut kirjallisuuden tutkimus. Teoksessa Kirjallisuuden tutkimuksen menetelmiä, toim. Marja-Liisa Nevala. Juva: WSOY, 1983.

Lacan, Jacques: *Écrits; a Selection*, käänt. Alan Sheridan. London: Tavistock, 1980. Alkuteos: *Écrits*. Paris: Seuil, 1971.

Lehtonen, Mikko: *Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen*. Tampere: Vastapaino, 1995.

Lehtonen, Mikko: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino, 1996.

Mikkonen, Kai: *Lukeminen tulkintana. Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä*. toim. Outi Alanko, Tiina Käkelä-Puumala. Tietolipas 174, SKS, Pieksämäki 2001.

Mills, Sara: *Discourse*. London: Routledge, 1997.

Nenola, Aili: *Onko sukupuolella väliä*. (toim.) TUYO (Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos), Julkaisusarja B; 61. Tummavuoren kirjapaino OY, Vantaa 1998.

Parker, Ian: *Discourse Dynamics. Critical Analysis for Social and Individual Psychology*. Routledge, London, 1992.

Potter & Wetherell: *Discourse and Social Psychology*. London: Sage Publications, 1989.

Raittila, Hannu: *Miesvahvuus*, WSOY, Juva, 1999.

Ricoeur, Paul: *Tulkinnan teoria*, suom. Heikki Kujansivu. Tutkijaliitto, Helsinki 2000.

Salakka, Hannu: *Valveunivaeltaja*, Otava, Helsinki, 1999.

Salonen, Ilpo : *Ihan hyvä mies - murrosajan mietteitä*. Like, Helsinki 1995.

Sipilä & Tiihonen (toim.): *Maskuliinisuuksia Puretaan. Miestä rakennetaan*. Vastapaino, Tampere, 1994.

Tamminen, Petri: *Miehen ikävä*, Otava, Helsinki, 1997.

Vainikainen, Tuula: *Onko sukupuolella väliä*. (toim.) TUYO (Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos), Julkaisusarja B; 61. Tummavuoren kirjapaino OY, Vantaa 1998.

Viikari, Auli: *Intertekstuaalisuus: suuntia ja sovelluksia*. Toim., SKS, Helsinki 1991.